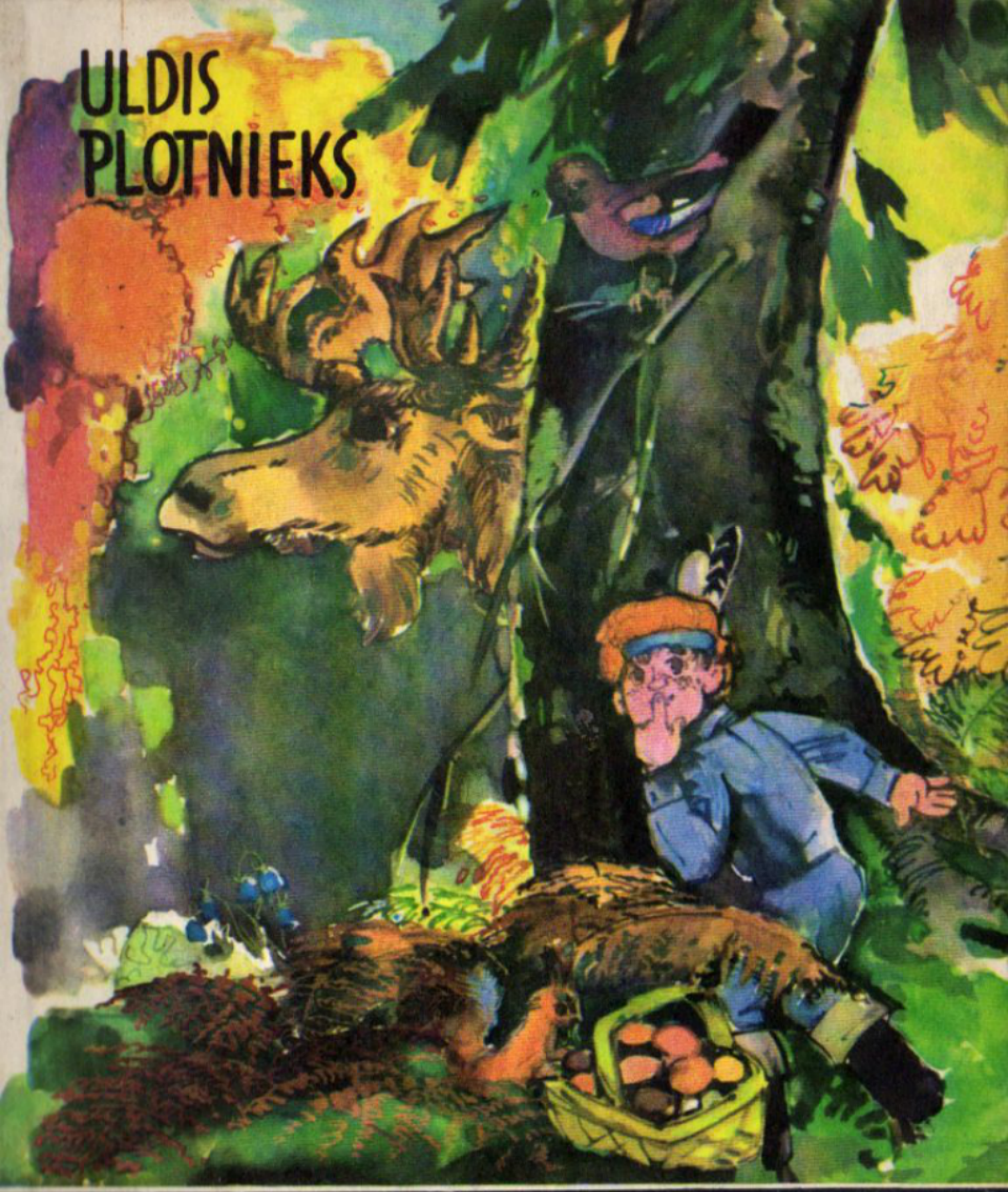

UZMANĪBU, Vanaga acs!

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Uldis Plotnieks

Uzmanību, Vanaga Acs

Es pazīstu kādu zēnu, kurš]oti interesējas par dabu, par dažādām dabas parādībām, par to, kas diendienā notiek ap mums.

Vectēvs viņu dēvē par Vanaga Aci.

Kādēļ? Tādēļ, ka vanagam ir ass, vērīgs skatiens, kāds vajadzīgs ikvienam dabas draugam.

Cik daudz brīnumjauku notikumu norisinās mūsu apkārtnē! Taču mēs bieži vien neprotam atbiidēt, kāpēc tas tā notiek…

Jaunais lasītāj, mēģini arī Tu atminēt to dabas parādību cēloņus vai ierosinātājus, ar kurām sastapsies Vanaga Acs un viņa draugi. Atrisinājums reizēm būs gaužām vienkāršs un ikdienišķs. Bet, ja Tev gadījumā pietrūks zināšanu vai pieredzes, tad palīdzību meklē grāmatas otrajā daļā, kur Tu atradīsi katram uzdevumam pareizu atbildi.

Labas sekmes dabas mīklu risināšanā!

Autors

Mākslinieks Zigurds Kampars

Noskannējis grāmatu un FB2 failu izveidojis Imants Ločmelis

Izdevniecība «Liesma» Riga 1977

- ULDIS PLOTNIEKS
- ZIEMA
- 1. ziemas ziedi
- 2. savāds atklājums
- 3. pretrunīgs spriedums
- 4. kādēļ tā?
- 5. bezmaksas ēdnīca
- 6. gandrīz neticami
- 7. modīgie zvirbuļi
- 8. vectēvs pošas uz medībām
- 9. vectēva «mednieku stāsts»
- 10. «vilku kājas baro»
- 11. zem sniega segas
- 12. Pēterim slāpst
- 13. pārsteigums
- 14. meža kalējs
- 15. pie meza strādniekiem
- 16. meklējiet vainīgo!
- 17. sniega virs
- 18. lāstekas pie jumta

- 19. ledus uz taciņas
- 20. nepaklausīgie putekļi
- 21. marta sniegs
- PAVASARIS
- 22. darbs dārzā
- 23. noslēpumainās pŪkas
- 24. lazdas zied
- 25. augs pūkainas biksēs
- 26. zivis nārsto
- 27. strīdīga saruna
- 28. tauriņu noslēpums
- 29. zosāda
- 30. adatu kamolītis
- 31. lielās rīmas
- 32. kam pieder ikri?
- 33. purvs — putnu mājvieta
- 34. koncerts dīķi
- 35. «stadions» upmalas krūmos
- 36. rotaļa gaisā
- 37. putni dejo
- 38. Meža sanitāri
- 39. eglājā skan flautas
- 40. psip-psip… kvorr…
- 41. pēteris izdara mēģinājumu
- 42. kameņu saime
- 43. pogo lakstīgalas
- 44
- 45. gudras skudras
- 46. skudras spēks
- 47. kā skudras orientējas
- 48. ugunskuri dārzā
- 49. nelaimīgā slieka
- 50. ziedi marles maisiņos
- 51. meža ziedu mīkla
- 52. bez kājām
- 53. ūdens peļķe mežā
- 54. vēlreiz par odiem
- 55. divi parkšķētāji
- 56. četri vai divi?
- 57. talantīgais orientierists
- 58. skanais kalns
- 59. staigājošie zariņi
- 60. papardes zieds
- ...VASARA

- 61. bez celtņa un mērinstrumentiem
- 62. kas zirneklim padod ziņu?
- 63. triku taisītāja vabole
- 64. lukturīši taciņas malā
- 65. pēc pērkona negaisa
- 66. ziedi un bites
- 67. laimiņi
- 68. sniegs vasara
- 69. kas sabojājis bērziem mizu?
- 71. nebeidzamais koncerts
- 72. ķīvītes viltība
- 73. kāpura viltība
- 74. jautājums par zaķa ausīm
- 75. klijāna gudrība
- 76. rekordists
- 77. nepieklājigs suns
- 78. divi pārsteigumi
- 79. sprīdi gars augs
- 80. kosas
- 81. zemenes augļi
- 82. vilnis vāra zirņus
- 83. ugunskura sprakšķēšana
- 84. liesmu vilinājums
- 85. klusums, kas nav klusums
- 86. krāšņie lidoņi
- 87. sanitāri darbā
- 88. ķiršu ogas
- 89. izslāpušās kāršu pupas
- 90. blāzmo pamale
- 91. varzu kurkuļi
- 92. kur bija pazudušas vardes?
- 93. krupis
- 94. gliemezis un bērzlape
- 95. sēņu loks
- 96. koku asaras
- 97. raganu spļāvieni
- 98. pētera kolekcija
- 99. zila zāle
- 101. īpatnēja zivs
- 102. ūdens zirneklis
- 103. GRIEŽAS KĀ VILCIŅŠ
- 104. PAR VIENU KILOGRAMU
- 105. VILTĪGIE ĀĶĪŠI
- 106. jāpārbauda kārlis

- RUDENS
- 107. darba pilnas rokas
- 108. ābols un seklas
- 109. neparastie lidoņi
- 110.uz siltajām zemēm
- 111. tikšanās
- 112. vīngliemezis
- 113. upes gaita
- 114. pazuduši?
- 115. vilkvālītes
- 116. vai sēnes aug kokos?
- 117.sarkanĀs podziŅas
- 118. kokiem birst lapas
- 119. ezis un lapas
- 120. sudrabotā zivs
- 121. kur ziemo vēzi?
- 122. LAŠU ATMIŅA
- 123. PĒRKONA NEGAISS VĒLĀ RUDENI
- 124. ASNU ZAĻUMS
- 125. zirņu spēks
- 126. par zeķēm
- 127. ziemas strazdi
- 128. ĶĒRPJI
- 129. ziemas guļa
- 130. kāpēc pumpuriem nesalst?
- atbildes
- ZIEMA
- PAVASARIS
- VASARA
- RUDENS
- SATURS

ULDIS PLOTNIEKS
UZMANĪBU, VANAGA ACS

..

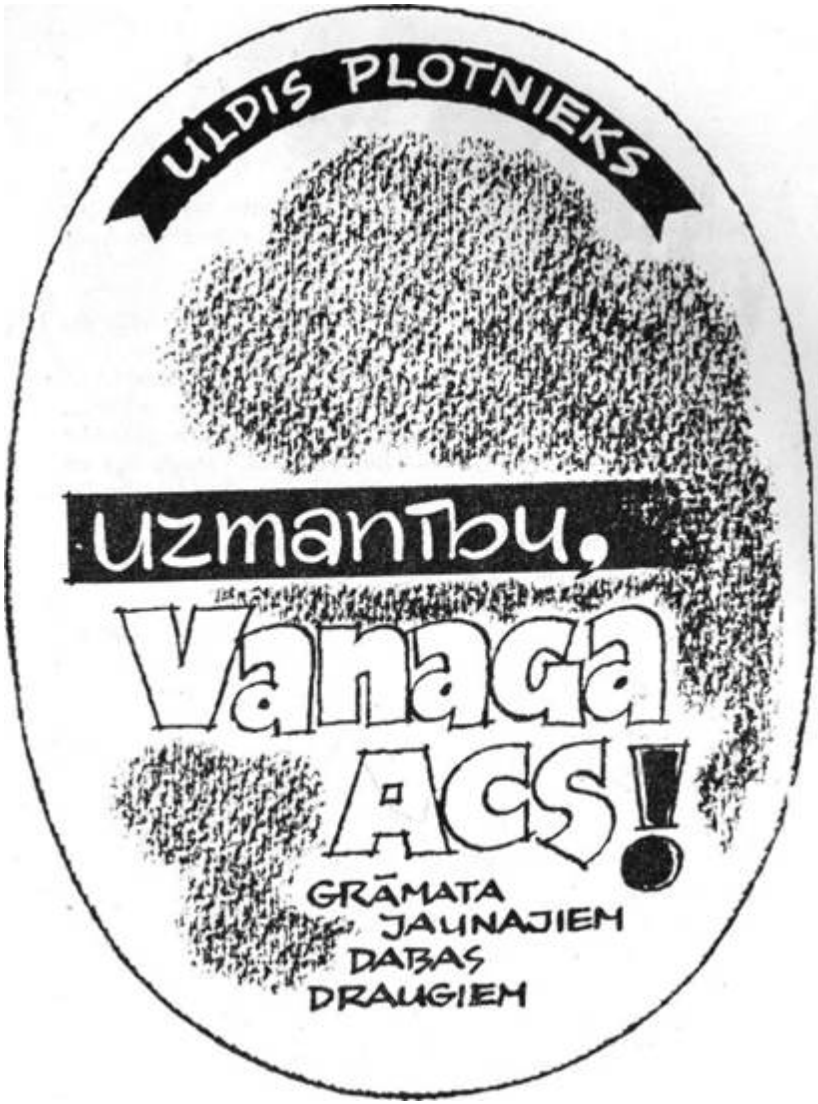
ULDIS PLOTNIEKS
UZMANĪBU,
VANAGA
ACS!
GRĀMATA
JAUNAJIEM
DABAS
DRAUGIEM

ZIEMA

.

1. ziemas ziedi

Ir viena no tām decembra dienām, kad ārā sprēgāt sprēgā sals, bet istabā ir mājīgi un silti, jo kuras krāsns.

Mēs dzīvojam meža ielokā bijušā mežsarga mājiņā: es, māmiņa un vectēvs. Kilometru no mūsmājām atrodas kolhoza centrs, kur uzcelti jauni divstāvu un trīsstāvu mūra nami, tomēr mūsmājās man patīk labāk, jo (e visapkārt ir daba — skaista un noslēpumaina. Tās noslēpumus man palīdz izprast vectēvs — bijušais mežsargs. Arī tagad, būdams pensijā, viņš, kā pats saka, bez meža nespējot dzīvot.

, Patlaban vectēvs sēž krāsns priekšā un šad tad piemet ugunij malku. Es gatavoju rītdienai stundas. Kad ar mācībām esmu galā, pieeju pie loga, lai paskatītos uz sniegoto mežmalu. Taču 110 skatīšanās nekas liels nesanāk: pievakarē pieņēmies sals uz loga rūtīm sazīmējis visvisādus teiksmainus ziedus. Cits atgādina asteri, cits neļķi, cits izskatās pēc papardes. Es labi zinu, ka šie ziedi ir sala veidoti, tomēr neizprotu, kā tas notiek.

— Vectēv, kā sals prot uzzīmēt uz rūtīm ziedus? — iejautājos. Vectēvs pagriež sirmo galvu uz loga pusi un, ūsās viltīgi slēpdams

smaidu, saka:

— Pavēro uzmanīgi rūtis, kazi, sapratīsi pats! Tu tak esi Vanaga Acs. Es stāvu un apsvērdams vēroju, kā pamazām neļķei izaug garākas

ziedlapas, bet pretejā rūts stūrī lēnām plaukst sidrabains lilijas zieds.

2. savāds atklājums

— Juri, atnes no šķūnīša malku! — viendien man saka māmiņa.

Man tas nemaz nepatīk, jo būs jāstiepj vairāki malkas klēpji — ar vienu jau māmiņai nepietiks … Velkot mugurā mēteli, iedomājos:

«Kādēļ malka jānes? Var taču paņemt ragaviņas un atvest veselu kravu uzreiz!»

Domāts, darīts. Šķūnīša priekšā sakrauju uz ragaviņām vairākus klēpjus sausas malkas — iznāk brašs vezums!

Vispirms velku vezumu pāri pagalma laukumam, kuru mēs lepni dēvējam par slidotavu. Te ledus ir gluds un kamaniņas slīd teicami.

«Bet vai spēšu pavilkt smago vezumu, kad slidotava beigsies?» iešaujas prātā.

Taču mani sagaida pārsteigums: pa grumbuļaino ledu ragaviņas slīd vēl vieglāk. Kāpēc tā? Un kāpēc tad slidotavās neiekārto grumbuļainu ledu?

3. pretrunīgs spriedums

Pāri laukiem un tīrumiem sakritis biezu biezais sniegs Es zinu, ka sniega sega sastāv no neskaitāmām sīkām pārsliņām. Zinu arī to, ka sniegs ir auksts: ja to pagrābj saujā, saspiež un brīdi patur, tad pirksti drīz vien top stingi un salst. Bet lauku ļaudis par sniegu priecājas un saka:

— Labi gan, ka uzsniga! Tagad labība neizsals, tai būs silti! Vai tas nav pretrunīgs spriedums?

4. kādēļ tā?

Nākot no skolas, iegriezos pie Pētera. Viņš dzīvo kolhoza centrā netālu no jaunās skolas. Mēs mācāmies vienā klasē, draudzējamies un tīri

labi saprotamies, tāpat kā ar mūsu kaimiņmāju Upīšu Vilni. Vectēvs gan saka, ka Pēteris esot izlutināts un reizēm savā pārgudrībā pasakot vislielākās muļķības, turpretim Vilnis viņam patīkot daudz labāk, jo tam esot tuvāka daba, vērīgāka acs.

Pētera mājās ir daudz interesantu žurnālu ar visādu puķu un košumkrūmu attēliem, jo viņa tēvs, būdams agronoms, vaļas brīžos nodarbojas arī ar daiļdārzniecību.

Kamēr izšķirstījām jaunākos krāsainos žurnālus un pārrunājām, kā pavadīsim ziemas brīvdienas, nemanot klāt ir vakars. Jāsteidzas mājās.

Kad nogriežos uz mūsu ceļa, sejā sāk pūst skarbs vējš: šķiet, laiks kļuvis krietni aukstāks neka bija no rīta. Sak salt vaigi un roku pirksti.

Pārnācis mājās, tūlīt pieeju pie loga un ielūkojos termometrā. Bet — tavu brīnumu! — dzīvsudraba stabiņš rāda tieši tikpat, cik no rīta. Kādēļ tad no rīta, ejot uz skolu, man tik traki nesala?

5. bezmaksas ēdnīca

Mūsmājas un kaimiņu Viļņa mājas ziemā bieži apciemo putniņi, meklēdami barību. Tāpēc mes abi vectēva ratnīcā jau laikus pagatavojām divas vienkāršās putnu barotavas. Tās izdevās diezgan glītas. Galdiņa stūros piesitām četrus stabiņus, pie kuriem piestiprinājām jumtiņu, lai barība ncapsnigtu un lietū nesamirktu.

Kad uzkrita pirmais sniegs, barotavas izlikām ara katrs pie savas mājas loga. Apkārt baro- tavāi apspraudām skujas. Nākamajā dienā manā barotavā ieradas pirmie viesi. Liela zīle satvēra kaņepju sēkliņu, iespieda to starp kājiņu pirkstiem un ar knābi kala tik ilgi, kamēr atrada kodolu.

Vilni pirmais apciemoja kustīgais dzilnītis ar zilganpelēku muguru un kastaņbrūniem sāniem. Drīz vien mūsu ēdnīcās mielojās vēl citi putniņi — zajžubītes, pelēkās zīlītes un zilzīlītes.

— Manā barotavā ieradušās dzeltenās stērstes! — viendien paziņo Vilnis.

Dzeltenās stērstes barotavā! Vai tiešām?

6. gandrīz neticami

Šodien skolā beidzas mācības — audzinātāja izsniedz liecības. Priecājos, ka manā nav neviena trijnieka. Domāju, ka arī māmiņa par to priecāsies. Kad pārnāku mājās, vectēvs mundri uzsauc:

— Vanaga Acs, taisies man līdzi! Laižam uz mežu!

Man ir skaidrs, kādēj. Nometu skolas somu un paķeru slēpes.

Slēpojam pāri p]avai. Arvien tuvāk nāk biezais egļu mežs.

Drīz mežmalas smalce paliek aiz muguras, taču vectēvs dodas aizvien dziļāk — gandrīz vai necaurejamā biezoknī.

— Juri, tev ir vērīgas acis, — viņš man saka, — meklē nu visskaistāko eglīti!

Es, tā sakot, paņemu acis rokā un skatos. Taču labu laiku neko piemērotu neredzu. Visapkārt slienas gari egļu stumbri, un tikai retā vietā kāda īsāka eglīte. Bet man vajaga pavisam nelielu — metru vai pusotra garu.

— Vectēv, mums vajadzēja meklēt mežmalā. Tur taču bija daudz mazu, jaunu eglīšu, — es iesakos.

— Eglīti nedrīkst cirst kurā katrā vietā, — vectēvs atbild. — Mežs jāsaudzē. Biezoknī drīkst, jo tas mežam nekaitē. Āre, kur skaista eglīte! Tā mums derēs.

Eglīte no tiesas ir skaista. Apmēram metru gara, ar biezi noaugušiem zariem. Mums līdzi ir mazais zāģītis. Kad eglīti nozāģējām, vectēvs ievaicājas:

— Kā tu domā, Juri, cik mūsu eglītei ir gadu?

— Gadu desmit, ne vairāk, — es atbildu.

— Tūlīt tavas zinības pārbaudīsim Pēc stumbra apļiem var noteikt koka vecumu. Saskaiti nu tos!

Es paceļu stumbru uz augšu un mēģinu skaitīt. Taču apļu ir tik daudz un tie tik cieši piegulst cits citam, ka skaitot apžilbst acis.

— Redzi nu, ka neuzminēji! Sai eglītei ir vismaz četrdesmit gadu.

— Bet kādēļ tad tā ir tik maza? — man pasprūk jautājums.

— Jā-ā, — vectēvs daudznozīmīgi novelk, — par to tev der pašam palauzīt galvu.

7. modīgie zvirbuļi

Tā kā ir sākušās ziemas brīvdienas, vectēvs kādu dienu mani paņem līdzi uz Rīgu. Rīgā ir tik daudz ko redzēt! Izstaigājām vectēva iemīļoto muzeju, kas atrodas Latviešu sarkano strēlnieku laukumā, iegriežamies arī vienā otrā veikalā, lai apsildītu degunu, jo ārā neganti salst.

Kad ejam cauri apstādījumiem, kādā laukumiņā solu priekšā ieraugu lēkājam lielu baru zvirbuļu. Šādus dīvainus zvirbuļus vēl nekad neesmu redzējis: pārdroši, lepni, ar saboztām spalvām. Tie lēkā kā apaļas bumbiņas pa notīrīto asfaltu.

— Laukos tik lepni zvirbuļi gan nedzīvo, — es saku vectēvam. — Arī spalvas tā neceļ gaisā. Laikam te Rīgā šiem tāda mode.

— Diez vai, — vectēvs iesmejas. — Kad aizbrauksim mājās, šodien pat aplūko labi lauku zvirbuļus! Kazi, mūsējie arī būs pārņēmuši pilsētnieku modi…

Tik tiešām — tā arī bija.

Pasakiet, kāpēc zvirbuļi sabož spalvas!

8. vectēvs pošas uz medībām

— Rīt mūsu mežsaimniecības vīri rīko medības, — ierunājas vectēvs, raudzīdamies pa logu, kā ārā krīt sniegs. — Kazi, būs tiem jāpiebiedrojas. Laiciņš kā uz pasūtījumu.

— Aizej gan, — māte atbalsta. — Tak jau kādu cepeti pārnesīsi.

Otrā rītā termometra dzīvsudraba stabiņš noslīdējis līdz astoņpadsmi-

iajai iedaļai zem nulles. Debesis — skaidras. Tātad ārā krietns sals. Vectēvs piecēlies un saģērbies sāk cilāt bisi un patronjostu.

— Tu no tiesas iesi uz medībām? — es brīnos. — Vai tu maz zini, cik rāda termometrs?

— Zinu gan. Astoņpadsmit grādu.

— Un tik aukstā laikā tomēr iesi? Vai tās medības nevar pārcelt uz siltāku laiku?

— Nē. Laiciņš kā radīts medībām, — vectēvs, kā parasti viltīgi smīnēdams, man atbild un iziet pa durvīm.

Ilgi gudroju, bet tā arī nespēju izgudrot, kāpēc šī diena ir tik piemērota medībām.

9. vectēva «mednieku stāsts»

Pievakarē no medībām pārradās vectēvs kopā ar vairākiem citiem vīriem. Viņi bija nošāvuši meža cūku un iegriezās mūsmājās medījumu sadalīt.

Kamēr vīri ņēmās ap medījumu, mēs ar Vilni uzplijamies vectēvam, iai pastāsta ko par medībām. Un vectēvs mums izstāsta šādu atgadījumu.

Tas noticis sen. Gājuši zaķu medībās. Sākumā pavisam neveicies. Nemanījuši neviena zaķa. Pēcpusdienā beidzot no reta krūmāja izlēcis garausis un trakās bailēs meties pāri kalnam. Skrējiens pret kalnu bijis tik negaidīti ātrs, ka mednieki pat nepaspējuši bises pie pleca piemest. Tā arī zaķis pazudis un visi palikuši gariem deguniem. Soļojuši tālāk. Sak, gan jau mežmalas retaja krūmājā vēl būs paslēpies kāds pelēcis. Vectēvs laikus noņēmis bisi no pleca.

Un tiešām — pēc brīža baltajā sniegā izvēlies pelēcīgs kamols. Tapat kā iepriekšējais, tas jozis prom no medniekiem, tikai šoreiz — lejup no kalna.

Vectēvs piesviedis bisi pie pleca, taču tūlīt nav šāvis: vērojis zaķa skrējienu, kārtīgi notēmējis un tad, protams, zaķi nošāvis.

— Vectēv, kā nu iznāk? — es noklausījies iebilstu. — No kalna taču ir vieglāk skriet nekā pret kalnu. Varbūt tas ir tikai mednieku stāsts?

— Vai tad tu domā, ka vienmēr un visiem ir vieglāk skriet no kalna nekā pret kalnu? — viņš smīnēdams atbild.

10. «vilku kājas baro»

Kad esam noskaidrojuši zaķa skriešanas īpatnības, vectēvs mums vēl pastāsta par vilku medībām.

— Bet vai jūs zināt, brāšuļi, kālab ļaudis mēdz sacīt: «Vilku kājas baro»? — vectēvs beigās mums uzdod āķīgu jautājumu

Pirmajā brīdī man šāds teiciens liekas pavisam dīvains: kā vilku var barot kājas?

Tomēr vectēvam, izrādās, ir taisnība.

11. zem sniega segas

Skolas brīvdienas vēl nav beigušās, un mēs ar Vilni un Pēteri viendien dodamies paslēpot pa apkārtnes kalniem, pļavām un mežiem. Zemi klāj balta sniega sega, tikai vietumis tai cauri laužas brūngani, sala nokosti zā|u stiebri.

— Zeni, vai atceraties šo pļavu vasarā? — Vilnis ievaicājas. — Cik tā bija ziedoša un pilna dzīvības! Are, patlaban tā šķiet kā izmirusi, tikai vējš čaukstina nosalušās ziedu skaras.

— Pacieties līdz pavasarim, gan pļava atkal atdzīvosies, — es izmetu.

— Jā, to es zinu. Bet, ja tu esi tik gudrs, pasaki: kā augi ik gadus spēj atzelt? — Vilnis vēl nelikās mierā.

— To tik viegli nemaz nevar izskaidrot. I.abāk pavaicā dabas zinību skolotājai, — es atrunājos.

12. Pēterim slāpst

Sasniedzam mežmalu. Pēkšņi Pēteris paziņo:

— Man slāpst!

Draugs grasās ar roku paķert sniegu un remdēt slāpes. To nevar pieļaut, jo viņš taču ir sasvīdis. Iekamps sniegu un saaukstēsies.

— Pacieties! — es ierosinu. — Mežmalā salasīsim nokritušos zarus un iekursim ugunskuru. Tad izkausēsim sniegu — un dzer vesels!

Man līdzi ir alumīnija krūzīte. Iegrābju tajā vistīrāko un baltāko mežmalas sniegu. Krūzīti uzveram uz nūjas un pakaram virs liesmām. Sniegs ātri izkūst. Sakarsušo krūzīti atdzesēju un pasniedzu Pēterim.

— Lūdzu, nu vari dzert!

Pēteris paņem krūzīti, ielūkojas tajā, paskalo ūdeni un atbild:

— Paldies, bet man vairs negribas.

Kādēļ Pēteris atteicās no dzeramā?

13. pārsteigums

Sniegs eglītēm uzmaucis krāšņas, baltas cepures, bet trūdošās lapas pārklājis ar biezu segu. Nejūt satrauktā vasaras darbīguma. Un tomēr mežs dzīvo savu dzīvi. Biezoknī plūcas izspūrušas vārnas. Lēniem spārnu vēzieniem aizlido krauklis. Kaut kur iepīkstas zīlīte. Negaidot no kādas egles zara nobirst sniegs. Paskatāmies augšup: tur tup vāvere un no čiekura lupina sēkliņas. Bet — ak vai! — kā vāvere pārvērtusies! Pazudis vasaras rūsganais kažoks, un tā vietā uzvilkts cits — pelēki sirms.

— Kādēļ tā? — Pēteris pārsteigts vaicā. — Kādēļ vāverei nav vairs rūsganā kažoka?

14. meža kalējs

Pa nosnigušo taciņu slēpojam arvien dziļāk mežā. Pēkšņi saklausām klusus klauvējienus:

— Tuk… Tuk… Tuk…

Atliecam galvas un mēģinām klauvētāju saskatīt, tomēr tas tik viegli neizdodas.

Kādu bridi stāvam pavisam klusi un nekustīgi. Klauvētājs atsāk klaudzināt. Tikpat noteikti un apņēmīgi.

Beidzot ieraugām vainīgo. Tas ir paliels, raibs putns.

— Dzenis! — iesaucas Vilnis.

Putns izvelk knābi no egles mizas un sāk klauvēt no jauna citā vietā. Kāpēc meža kalējs — dzenis tā dara?

15. pie meza strādniekiem

Dziļāk mežā mēs satiekam vīrus garos zābakos un vateņos. Viņi brien pa dziļo sniegu un ar motorzāģi zāģē kokus — tās priedes, no kurām pērnvasar tika iegūli sveķi.

Mēs apstājamies un kādu brīdi vērojam, kā slaidais priedes augums sašūpojas, sasveras, kā pajūk balts sniega mākonis un meža milzis, smagi būkšķēdams, iegāžas kupenā.

— Kādēļ jūs kokus zāģējat tagad ziemā un nevis rudenī, vasarā vai pavasari? — vaicā Pēteris, kad pienākam meža strādniekiem klāt. — Sniegs taču traucē strādāt!

Meža strādnieki laipni atbild:

— Nē, zēni, vasarā vai pavasarī kokus nedrīkst zāģēt. Tie jāzāģē tikai ziemā, jo tas ir vispiemērotākais laiks.

Kādēļ?

16. meklējiet vainīgo!

Kādu dienu, kad pārnāku no skolas, māmiņa mani aizsūta uz šķūnīti pēc petrolejas — vajagot prīmusam. Sašķiebis kannu, ieleju petroleju pudelē. Pilno pudeli ienesu virtuvē un uzmanīgi nolieku uz galda — ne pilīte nenopil.

Pēc kāda laika klausos, ka māmiņa rājas:

— Ir gan tas Juris nevīža! Skat, kā nolaistījis ar petroleju galdu! Nu odīs visa virtuve!

To dzirdēdams, ieskrienu virtuvē palūkoties. No tiesas, pudelei apkārt izplūdis krietns petrolejas plankums.

Arī vectēvs ienāk apskatīties. Pēc brītiņa viņš māmiņai saka:

— Puika šoreiz nav vainīgs!

— Bet kurš tad, ja virtuvē pa šo laiku neviens pudeli nebija aizticis! — Māmiņa vēl nerimstas.

— Nu, Vanaga Acs, mēģini pats atrast vainīgo! — vectēvs, slēpdams ūsās viltīgo smaidiņu, saka.

17. sniega virs

Ir svētdiena. Paēdis brokastis, palūdzu māmiņai atļauju aiziet ciemos pie Viļņa.

— Labi, — māmiņa piekrīt, — tikai nepaliec ilgi!

Pie Viļņa vispirms pavērojam viņa putnu barotavu, kur zīlītes naski knābā saulespuķu sēkliņas. Tad izejam ārā. Tā kā ir kļuvis stipri aukstāks, nolemjam aizstaigāt uz kolhoza centru pie Pētera: sak, saspēlēsim šahu, pašķirstīsim žurnālus.

Tomēr no tā nekas nesanāk, jo Pētera mājas pagalmā sapulcējušies apkārtnes zēni pošas iet uz ezeru bļitkot. Arī mūs tas interesē.

Loms nekāds nesanāk, toties dabūjam kārtīgi izjārēties. Es pat ar zābaku pamanos iebrukt āliņģī. Kad pārrodos mājās, metas jau krēsla.

— Ko tu tik ilgi pie Viļņa sadarīji? — māmiņa diezgan bargi noprasa.

— Mēs… Nu, mēs abi… — es apjucis murminu. — Mēs abi uzcēlām varen lielu sniega vīru, — pēdīgi ātri izgrūžu.

Māts pamet acis uz aizsalušo logu un vēl bargākā balsī saka:

— Atkal tu, dēls, mānies … Labāk pats būtu godīgi atzinies!

Kā mamiņa varēja zināt, ka es meloju?

18. lāstekas pie jumta

Ziema jau iet uz beigām. Drīz būs pavasaris. Taču saule, tā sakot, vēl ii ar zobiem. Saules pusē pie māju jumtiem karājas garas, asas lāstekas, no kuram šad tad nopil ūdens pilieni. Pa dienu gar jumta malu izaug vesela lāsteku rinda — cita garāka, cita īsāka.

Skatos skaistajās ledus bārkstīs un gudroju, kā lāstekas rodas. Vai tās veidojas atkušņa vai sala laikā? Pieņemsim, ka lāstekas rodas atkušņa laikā. Bet kā tad ūdens var sasalt pie temperatūras, kas ir augstāka par nulli? Tatad atkusnī lāstekas nevar veidoties. Turpretim sala laikā, kad temperatūra zemāka par nulli, ūdens sasalst. Bet atkal ne- iaime: kur sala laikā uz jumta lai rastos kūstoša sniega ūdens?

Un tomēr lāstekas rodas. Kā tas iespējams?

19. ledus uz taciņas

Pie mums laukos nav tā kā pilsētā. Pilsētā sētnieks jau agri no rīta ietves notīra, un pilsētnieki nemaz nezina, vai naktī ir snidzis vai nav.

Mūsu taciņu, kas ved no lielceļa uz skolu, neviens netīra. Kurš pirmais Iet, tas brien pa dziļu jo dziļu sniegu.

Kad es gāju uz skolu, taciņa jau bija drusciņ iemīta, sniegs vairs nebira zābakos. Bet pēcpusdienā, kad gāju mājās, šī taciņa jau bija pavisam pārvērtusies: tapusi slidena, kā ar ledu noklāta.

Kā uz taciņas sniega vietā varēja rasties ledus, ja dienā nebija nedz lietus lijis, nedz uznācis atkusnis?

20. nepaklausīgie putekļi

Esmu mazliet sasirdzis. Termometrs rāda vienu svītriņu virs 37. Kaut arā patīkams laiks, mamiņa ij necioma laist mani pagalmā.

Bezdarbībā kļūst garlaicīgi. Iesāku lasīt grāmatu, taču apnīk. Slaistos pa istabu no viena kakta uz otru.

Māmiņa, to redzēdama, saka:

— Būtu palīdzējis uzkopt istabu!

Labi. Vispirms nolemju iztīrīt paklāju.

Atveru logu un pārkarinu paklāju pāri palodzei — tas ir krietni jāizdauza.

Tavu brīnumu! No paklāja pacēlies putekļu mākonis nāk pa atvērto logu atpakaļ istabā un tieši man virsū.

Kādēļ tā? Vēja ārā taču nav, laiks ir pavisam rams. Tad ta untumaini putekļi!

21. marta sniegs

Svētdien Vilnis ar Pēteri iegriežas pie manis un mēs visi tris dodamies paslēpot. Sals naktī sniegam pārvilcis plānu ledus garoziņu, kas zem slēpēm čirkst. Tā ir sērsna.

Slēpojot no kalna, jāuzmanās, jo cauri sniegam jau izdūrušās rudens arumu tumšās muguras. Arī mūsmāju ceļš ir atkusis un izskatās kā tumša, līkumota strēmele. Nonākam pļavā. Tur sniega vēl ir diezgan un slēpošana iznāk tīri varena. Mežmalā vīd pat prāvas kupenas.

Aplaidis acis apkārt, Pēteris ierunājas:

— Izskatās, it kā viens jokdaris būtu nogrābis sniegu no ceļa un sabēris to šeit, meža malā. Vai ne? Ko tu par to teiksi, Vanaga Acs!

— Tā izskatās gan, tev taisnība. Tomēr te jokdaris nav vainīgs.

Palauzi galvu pats, varbūt izdomāsi!

PAVASARIS

..

22. darbs dārzā

Pārvedam vairākus zaru vezumus un izkraujam šķūnīša galā. Vectēvs vaļas brīžos tos sacirtis un sakraus paspārnē — noderēs mātei plīts kurināšanai.

— Jūs esat dūšīgi zēni! — vectēvs mūs uzliela. — Vai gribat vēl man palīdzēt?

— Labprāt! — priecīgi atsaucamies.

Vectēvs iznes no šķūnīša spaiņus ar baltu šķidrumu un iedod mums prāvas sarenes. Tad visi dodamies uz dārzu.

Augļu dārzā viņš noliek spaiņus zemē un saka:

— Ja augļu kokus labi neapkopsi, tie ražu nedos. Ir pats pēdējais laiks tos kaļķot. Paskatieties, kā to dara!

Nav liela māksla iemērkt spainī sareni un balto kaļķa pienu uztriept uz stumbra. Rēpeļainā miza pavasara saulē ātri apžūst, un aizmugurē paliek ābeles ar baltiem stumbriem.

Kad puse augļu koku nokaļķoti, vectēvs aicina atpūsties.

— Vai jūs, puikas, zināt ari, kādēļ jākaļķo augļu kokiem stumbri? — labpatikā noraudzldamies uz ābeļu baltajiem stāviem, viņš vaicā.

Es to zinu gan, bet Vilnis, redzams, ne, jo jautājoši paraugās manī. Un vai jūs to zināt?

23. noslēpumainās pŪkas

Atkusnis. Gan pagalmā, gan pļavā, gan purviņā kūst pēdējais sniegs. Uzvelku garos zābakus un dodos uz purviņu, jo gribu noskaidrot, kas tās par pūkām, kas šūpojas vējā.

Brienu pa -šķidro sniegu, kamēr nonāku pie smilgām līdzīga auga. Gludo, zaļgano stiebru galā šūpojas sudraboti pušķi. Sākumā domāju, ka tās ir sēklas ar lidpūkām, kas rudenī nav paspējušas izsēties un garo ziemu pavadījušas zem sniega. Tomēr pušķīši ir pārāk tīri un svaigi. Saplūcu veselu sauju neparasto stiebru un nesu mājās parādīt vectēvam.

— Tās ir spilves. Āre, jau sākušas ziedēt, — vectēvs saka, pašķirdams starp baltajām pūkām ieslēpušās dzeltenas putekšņlapas un tievas drīksnas.

Nu es redzu, ka tie ir ziedi un nevis lidpūkas. Bet kā spilves spēj izplaucēt ziedus tik agrā pavasarī, kad naktīs ir vēl stipri auksts?

24. lazdas zied

Kādu dienu aprīļa sākumā mēs visi trīs draugi dodamies nelielā pavasara ekskursijā. Mežmalā urdz ūdens un novadgrāvji pieplūduši pilni līdz malām.

Kāpjam lejā pa lazdām apaugušu nogāzi. Jāiet piesardzīgi, jo mitruma piesūkusies zeme ir slidena.

— Meklēsim pavasara ziedus, — ierosinu, taču vairāk neko nepagūstu pateikt, jo, neuzmanīgi liekot soli, paklūpu. Izmisīgi pieķeros pie lazdas šmaugā stumbra. Notrīc viss krūms, un apkārt saceļas dzeltenīgs putekļu mākonis.

— Putekļi? — brīnās Pēteris. — Kur tie še gadījušies?

— Lazdas zied, — es atbildu. — Paskaties, kādas lazdai dzeltenas ziedu spurdzes!

— Tu joko! Kā var koks ziedēt, ja tam nav vēl lapas izplaukušas? — Pēteris netic.

Un kā jūs domājat?

25. augs pūkainas biksēs

Kāpjam pa nogāzi lejā. Piesaulītē uz noras pēkšņi apstājamies, jo starp pērnajām lapām ieraugām no zemes izlīdušu mazu augu ar dzeltenu, zvaigznītei līdzīgu ziediņu uz pūkaina stumbra.

— Izskatās, it kā tam kājās būtu uzvilktas pūkainas bikses, — iesmejas Vilnis. — Ar tādām nu gan nesalst!

Kā sauc šo agro pavasara augu?

26. zivis nārsto

Pēc brīža iznākam pļavmalā pie upes. Straume gan pierimusi, tomēr plašās palienes vēl pārplūdušas, ūdeņu vidū kā saknupusi sieva tup siena kaudze.

— Varens skats! — iesaucas Pēteris.

Pārplūdušajā upē ņirb sīki, sīki vilnīši. Un katram uz pleca viz saules atspulgs. Pēkšņi vienā malā ūdens virsma uzbangojas. Vienu reizi. Otru. Tad vēl trešo.

— Kas tur notiek? — vaicā Pēteris.

— Zivis nārsto, — atbildu.

Vai varat pateikt, kuras zivis nārsto pavasarī tūdaļ pēc ledus iziešanas?

27. strīdīga saruna

Ja esam pie upes, tad parasti visas mūsu runas saistās ar ūdens iemītniekiem un makšķerēšanu. Ta arī šoreiz Viļņa un Pētera strīds sākas ar vēdzelēm.

— Vajadzētu iet vēdzeles ķert, — saka Vilnis, — tagad pats labākais laiks.

— Saraksim rīt no rīta tārpus un — aidā! — prom uz upi! — Pēteris tūdaļ gatavs gājējs.

— Redzi, draugs, vēdzeles jāķer naktī, —» Vilnis piebilst.

— Kādēļ naktī? Dienā taču ir siltāk, un dienas gaisma zivis labāk tārpu saredz!

— Es jau teicu, ka dienā vēdzeles neķeras. — Vilnis sāk dusmoties.

— Kā tu to zini? Bet es zinu, ka ķeras. Un vēl kādas!… — Pēteris stūrgalvīgi turas pretī.

Neļausim zēniem ilgāk strīdēties, bet noskaidrosim, kuram taisnība.

28. tauriņu noslēpums

Apmetam pārplūdušajai pļavai likumu un dodamies mājās.

Ieplakā piesaulltē ir pavisam silti. Es atpogāju vēja jaku, bet Pēteris noņem cepuri, lai matiem tiekot siltums klāt, labāk augšot.

Pēkšņi ieraugam bāli dzeltenu citrontauriņu. Tas, aplidojis nelielu loku, nosēžas uz kruma atpūsties.

— Kāpēc ziemā tauriņus neredz? Vai tie rudenī aizlido uz dienvidiem? — vaicā Pēteris.

— Ūja! Tauriņi nav gājputni un uz dienvidiem nelido! — Vilnis tūlīt atsaucas.

— Bet kur tad tie pavada auksto ziemu? — Pēteris vēl noprasa.

29. zosāda

Pavasari laiks ir Joti nepastāvīgs: reizēm silts, reizēm auksts. Nemaz nevar saprast, kā labāk ģērbties.

Lielajā starpbrīdī izskriegam skolas pagalmā bez mēteļiem un spēlējam bumbu. Te pēc spēcīga sitiena bumba izlaiž gaisu — jāsalabo kamera. Tobrīd saulei priekšā aizslīd tumšs mākonis. Kļūst dzestri. Pienāk Peteris un, rādīdams rokas dilbu, saka:

— Paskaties, cik man pumpaina āda!

— Tā jau zosāda! — saku. — Vēsā laikā aizvien uz ādas sarodas šādas pumpiņas.

— Bet kādēļ šās sarodas?

30. adatu kamolītis

Nākdami abi ar Vilni no skolas, šķūņa galā ieraugām ezi.

— Ak, šausmas, kāds ezis izskatās! — iesaucas Vilnis. — Kauli un āda! Ziemā pavisam noliesējis.

— Kā lai ncnoliesē, — atteicu. — Ziema gara, un ezis patērējis visas barības rezerves, kas tam bija uzkrātas ķermenī.

— Bet agri gan šis pamodies no ziemas miega. Tagad taču tikai aprīļa sākums.

— Ezim jau nav kalendāra. Viņš izlīdzas ar sauli. Sim miga bija iekārtota, ekur, piesaulītē pie šķūņa, tālab jau arī pamodies. Bet tie, kuriem mājvieta atrodas ēnainā vietā, mostas daudz vēlāk.

Ezis apstājas, aposta zāles ceru un čāpo tālāk. Mēs viņam sekojam. Mēģinām ezi noķert, bet tas manīgi izvairās. Beidzot tiekam tam klāt un grasāmies ņemt ciet- Pēkšņi skatāmies — eža vairs nav, zemē guļ vienīgi ass kamols.

— Interesanti, kā ezis spēj vienā mirklī pārvērsties šādā asā adatu kamolā? — nebeidz brīnīties Vilnis.

31. lielās rīmas

Ir aprīļa vidus. Kādā siltā saulainā svētdienā vectēvs paņem mani līdzi uz upi makšķerēt. Man arī ir makšķere. Vectēvam, protams, daudz garāka. Viņš stiprāks, tādēļ tādu var noturēt rokās.

Līčupes lielākajos atvaros vēl mutuļo duļķains palu ūdens. Taču ziemā nocietušies makšķernieki vairs nespēj ilgāk gaidīt.

Vectēvs jau pirmajā atvarā izceļ svītrainu līdaku. Pēc brīža otru, tad trešo. Man gan nav laimes.

Te vectēvs izvelk vienu līdaku un iesaucas:

— Ak, tu rīma! Paskat, cik pilns vēders: lūpu kaktiņā vēl raudas astes gals rēgojas! Un tomēr pakampa manu ēsmas zivtiņu!

— Pavasaros līdakas laikam ir ļoti rijīgas tāpēc, ka pa garo ziemu krietni izbadojušās, — es saku.

— Diezin vai tā būs, — vectēvs domīgi novelk. — Līdaku rijībai pavasarī cits iemesls.

32. kam pieder ikri?

Es paejos gar upmalu un pametu acis uz Viļņa māju pusi. Kā tad! Draugs, mani pamanījis, jau diedz pāri pļavai taisni šurp. Pēc brītiņa seklā upes līcī vērojam darbīgo ūdens dzīvi. Starp dīgstošajiem augiem rosās kaut kāds melns, spīdīgs kukainis. Tālāk virpuļotājvaboles pa gludo ūdens spoguli met loku aiz loka. Liekas, tās ķer cita citu, bet nenoķer.

— Paskat, Juri! — Vilnis mani rausta aiz rokas. — Vai redzi ikrus?

Drīz es arī ieraugu pagaru ikru virteni.

— Zivju tie nav, — atbildu. — Varbūt varžu.

— Nē, varžu ikrus es pazīstu. Tie savēlušies kunkuļos.

Labi, ka vectēvs nāk gar krastu. Viņš mums droši vien pateiks īsto atbildi.

33. purvs — putnu mājvieta

No upes mājās ejam gar mūsu mazo purviņu. Jau no tālienes sadzirdamas putnu balsis. Cita skaļāka, cita maigāka.

Kī-vit! Kī-vit! Kī-vit! No purvmales klaigādams paceļas mūsu iztraucēts putns.

— Cik daudz putnu te mitinās! — es sajūsmā iesaucos.

— Tiesa. Starp panīkušajiem bērziņiem, kroplajām priedītēm, vaivariņiem, grīšļu puduriem un ar dzērveņu mētrām noklātajiem ciņiem ir daudzas labas mājvietas, — vectēvs piekrīt. — Tikai viena nelaime: cilvēks purvu pārāk pārvērtis, tā nodarot pāri putniem. Šodien pasaulē par dzērvēm runā kā par izmirstošiem, nopietni aizsargājamiem putniem. Dzērves taču gribēs redzēt arī tie cilvēki, kuri dzīvos pēc simt, divsimt gadiem … Zēni, vai jūs zināt, kādi putni vēl dzīvo purvā? — vectēvs beigās noprasa.

34. koncerts dīķi

Viendien, kad pārnāku no skolas, vectēvs saka:

— Vai tu negribi nākt līdzi uz Lielo purvu putnu medībās? Patlaban tās ir atļautas, bet tikai uz īsu laiku.

Tāds priekšlikums man pa prātam.

— Vai Vilnis arī drīkst?

— Kālab ne? Lai nak, ja ir patikšana! — Vectēvam nav iebildumu.

Uz Vilni nav ilgi jāgaida. Viņš ierodas garos gumijas zābakos kā īsts

mednieks. Arī es esmu pārāvis kājas un pārģērbies. Varam doties ceļā.

Pavasaris ir putnu dziesmu laiks. Visa apkārtne trīc viņu dziesmās: lauki, meži, tīrumi. Arī pļavmalas dīķī skan koncerts, tikai tas ir pavisam savdabīgs, jo tur koncertē vardes.

Dīķa malā visi trīs kā norunājuši apstājamies. Ai, kas par skatu! Strupos degunus no ūdens izbāzušas, vardes kvakst un kurkst vienā gabalā. Viņas tā aizrāvušās ar koncertēšanu, ka mums nepievērš nekādu uzmanību.

Es stāvu, muti iepletis: tik daudz varžu vienkopus nevienā citā gada laikā neesmu redzējis!

Kādēļ vardes sapulcējušās dīķī koncertēt?

35. «stadions» upmalas krūmos

— Laika mums diezgan, — saka vectēvs. — Uz Lielo purvu iesim gar upmalu.

Kāpēc ne? Varbūt ceļā vēl ko saistošu ieraugām. Ja līdzās ir vectēvs, allaž viss atdzīvojas, kļūst interesants. Tas tāpēc, ka viņš pazīst dabu un prot to arī otram parādīt, atklāt tās noslēpumus.

Pa taciņu izvēršamies rindā cits aiz cita. Vectēvs soļo pirmais, pēc tam es un Vilnis.

Vectēvs iet viegli, mazliet šūpodamies, it kā viņam nemaz nebūtu to- sešdesmit piecu uz pleciem.

Pie krumu pudura viņš apstājas un brīdinoši paceļ roku. Mēs jau zilumi, ka tagad ir jābūt uzmanīgiem un nedrīkst trokšņot.

Mcs tūdaļ apstājamies un tad uz pirkstgaliem tuvojamies vectēvam. Viņš pagriež galvu un pieliek pirkstu pie lūpām. Kurš tad nesaprot šādu signālu! Mes pat aizturam elpu un skatāmies, kas interesants tur ir.

Aiz krūma mīdās divi putni. Raibām spalvām, apmēram slokas lielumā.

Putni beidz mīdīties. Nostājas draudīgā pozā viens pretī otram, sabožas un lec uz augšu, cenzdamies viens otru iebaidīt. Cīniņa laikā abi cieš klusu, neizdod ne skaņas, dzirdama vienīgi spārnu vēcināšana. Tālāk no šiem rāmi stāv citi tādi paši putni un vēro cīkstēšanos. Tas izskatās tik jocīgi, ka Vilnis nenovaldās un iesmejas.

Putni tūliņ visi kā viens paceļas spārnos un aizlaižas.

— Bija interesanti, vai ne? —vaicā vectēvs. — Šie putni nekad nekaujas pa īstam, nekad nenodara cits citam pāri. īsti džentlmeņi! Sacensībās piedalās tikai tēviņi, mātītes tikai noskatās. Nu, vai zināt, kā šos pulnus sauc?

Mēs, protams, nezinām un gaidām, lai vectēvs pasaka pats.

36. rotaļa gaisā

Necik tālu neesam tikuši, kad atkal ir jāapstājas: kaut kur augstu gaisā izdzirdam dīvainu skaņu, tādu kā «mehehelielieheheh …». Tad pamanām arī nelielu, lejup krītošu putnu. Tomēr līdz zemei tas nenokrīt. Putns spēji pagriežas un klusēdams ceļas gaisā. Bet pēc brīža tas no jauna merkšķēdams metas stāvus lejā.

— Tā ir viena no skaistākajam putnu rotaļām gaisā, — vectēvs nosaka. — Ieklausieties skaņā! Ko tā atgādina?

— Manuprāt, jēra blēšanu, — es atbildu un arī pasaku, kā šo putnu sauc.

37. putni dejo

Saule jau noslīdējusi krietni zemu, kad nonākam pie Lielā purva. Mums nav vairs sākotnējās uzmanības. Soļojam sarunādamies un neievērojam zaru brīkšķēšanu zem kājām.

Purvmalā iztraucējam pelēkus putnus stārķa lielumā. Tie, vienmērīgi spārnus vēzēdami, pacc|as gaisā un ielido dziļāk purvā.

— Pēc krietna gājiena der atpūsties, — ierosina vectēvs.

Kad esam sasēduši kur nu kurais, vectēvs ierunājas:

— Man reiz bija iespēja iepazīt tuvāk tos putnus, kuri nupat aizlaidās. Vienreiz agri no rīta atgriezos no vēdzeļu ķeršanas. Skatos, šie paši putni, salasījušies barā, uzvedas pavisam dīvaini. Vieni stāv malā. Citi lēkā, kaklus locīdami, apkārt griezdamies un spārnus plivinādami. Skatījos un sapratu — putni dejo. Apmēram pēc piecām minūtēm deja beidzās. Tie, kuri nedejoja, parādīja atzinību, plivinot spārnus un saucot: «Klo- klo-klo…»

Mēs putnus redzējām un tālab zinām, kā tos sauc. Jums gan jāuzmin šo dejotāju vārds.

38. Meža sanitāri

Atpūta beigusies. Ceļamies un uzmanīgi brienam pa tumšu, pavasara ūdeņu atmiekšķētu taciņu. Lielais purvs jau ir klāt. Nav vairs tālu arī vectēva izraudzītā medību vieta. Taciņas vienā malā apsīšu un bērzu smalce, otrā — vecs egļu mežs. Visapkārt jaušams, ka daba jau pamodusies no ilgā ziemas miega. Bez mitas skan putnu balsis.

Izmantoju brīdi un vectēvam aplinkus uzdodu jautājumu:

— Šoziem bija bargs sals, vai ne? Tādā salā droši vien aizgāja bojā gan sīkie meža dzīvnieki, gan putniņi. Bet kur tad šie ziemas upuri palikuši, ja nekur tos nemanām?

— Par beigto dzīvnieciņu novākšanu gādā meža sanitāri, — vectēvs atbild. — Kā tos sauc — atminiet paši!

39. eglājā skan flautas

Nemaz nepagūstam nosaukt visus meža sanitārus, eglājā atskan flautai līdzīga vīterošana.

Rietošās saules staros ieraugām putnu ar viegli saboztām spalvām. Flautas spēlmanim ir vienkrāsaina, olīvbrūna mugura un gaišāka, raibumiem klāta vēderpuse.

— Kāds neredzēts putns! — čukst Vilnis.

Ta tikai tev liekas, — iebilst vectēvs, — jo rietošās saules stari to padarījuši skaistāku. Tas ir diezgan parasts putns.

Kamēr stāvam un klusām sarunājamies, flautas skaņas nerimstas ne bridi. Cive-cive, ček-ček-vī, ček-ček-vī, ī-tjo-tjo, ī-tjo-tjo … Nu, kas ir šis flautas spēlmanis?

40. psip-psip… kvorr…

Saule pazūd aiz koku galotnēm. Ir silts bezvēja vakars. Mēs stāvam mežmalā pie eglītēm. Vectēvs domā, ka tā ir vislabākā medību vieta.

Pamazām apklust putnu dziesmas. No pazarēm izlien tumsa un kāpj aizvien augstāk un augstāk, līdz sasniedz koku galotnes. Arī sārtās rieta debesis sāk bālēt.

— Psip-psip … — virs koku galiem kāds iepīkstas. Vectēvs satrūkstas. Tagad jābūt uzmanīgam.

— Psip-psip … kvorr… — Nu jau atskan daudz tuvāk. Vectēvs piemet bisi pie pleca; kur parādīsies vēlīnais lidonis? Pēkšņi uz debesu zilganā fona pavīd putna siluets.

Bises stobrs seko putna lidojumam … Šāviens! Skaļš troksnis pārplēš meža klusumu.

Ripeniski, gaisā griezdamies, putns krīt lejup.

— Turiet acis vaļā! Meklējiet, kur tas nokrita! — sauc vectēvs.

Mēs metamies meklēt medījumu. Vilnis pirmais ierauga rūsgani rai- bumotu putnu.

— Psip-psip… kvorr… — pēc brīža atkal atskan virs koku galiem. Šoreiz vectēvam neveicas. Nedabū ne izšaut, jo putns ātri pazūd mūsu

skatienam. Turpinām uzmanīgi klausīties.

Kādus putnus vectēvs medīja pēc saules rieta?

41. pēteris izdara mēģinājumu

Pētera māmiņas vistu saimes Cekulīte sāk klukstēt. Katram skaidrs, ka liks to perēt — tupēt uz olām tik ilgi, kamēr izšķilsies cālēni.

Pēterim par cāļu perēšanu ir savi uzskati. Viņš grib izdarīt kādu mēģinājumu, jo domā, ka no baltām olām vienmēr rodas balti cālēni, bet no brūnganām — brūni. Brūni un balti cālēni ir pārāk pierasti. Kā būtu, ja izšķiltos, teiksim, zils vai zaļš cālēns? Pavisam cita lieta! Visi brīnītos, sak, kur Cekulītei tāds radies …

Pēteris klusiņām ieiet pieliekamajā, paņem vienu olu un slepus to nokrāso zaļā krāsā. Tad piezogas Cekulītes ligzdai un pabaž perētājai apakšā. Tā ligzdā blakus baltajam parādās zaļa ola.

Kad pienāk cāļu šķilšanās laiks, no baltajām olām izveļas dzeltenīgi pukainīši, vienīgi zaļā paliek, kāda bijusi.

Nu Pēteris visādi spriedelē par to, kādēļ 110 zaļās olas nav izšķīlies cālēns. .

42. kameņu saime

No skolas nākdams, ieraugu šajā gadā pirmo kameni. Saulē laistās tās ķermenis — samtaini melnīgsnējs, ar dzelteniem gredzeniem uz vēderiņa. Tā čakli tekalē pa ziedošajiem vītolu zariem. Skat, tā drīz vien jau ir cita vietā! Arī tur ilgi nepaliek. Dūkdama lido tālāk un tālāk …

Man patīk vērot darbīgā lidoņa rosību. Bet tad iedomājos, ka kamenes taču dzīvo tikai vienu vasaru, jo rudenī, kad tuvojas aukstums, kameņu saime iet bojā. Un tomēr nākamajā vasarā mūsu pļavās aizvien dūc jaunas kamenes. Interesanti, no kurienes tās uzrodas?

43. pogo lakstīgalas

Kādā no maija pirmajām dienām mūsu klase dodas kolhozam talkā stādīt kartupeļus. Mūsu kolhozā tehnikas diezgan, bet tā strādā lielajos tirumos. Starp upmalu un birzi apstādāmie lauciņi ir mazi, un tā ir mūsu darba vieta.

Brigadieris kopā ar klases audzinātāju mums ierāda darbu, un stādīšana sākas.

Kad esam pa vagai piestādījuši, atliecam muguras un mazliet atpūšamies. Upmala ievām jau raisās pirmie baltie ziedu ķekari un lakstīgalas pogo ka negudras. Pašu dziedoni, kas ir neliels, pelēcīgs putniņš ar olīv- brūnu muguru, krūmu biezoknī grūti ieraudzīt.

Klausāmies lakstīgalu dziesmas. Balsis skan te klusāk, te skaļāk, te augstākos, te zemākos toņos. Dzirdami apbrīnojami treļļi un vīteri. Viena nav dziesmu beigusi, kad to uzsāk jau cita.

Kāpēc tieši pavasaros lakstīgalas dzied visaizrautīgāk?

44

Ir klāt pusdienlaiks. Viens kartupeļu lauks jau apstadīts, ķeramies pie otra. Brigadieris ar padarīto ir apmierināts. Saka, kad pabeigšot otro lauku, varēšot iet mājās.

Birztalas malā ieturam līdzpaņemtās pusdienas. Bērziem jau saplaukušas mazas, koši zaļas lapiņas — šķiet, uz zariem uzmestas zaļas mežģīnes.

— Ku-kū, ku-kū, ku-kū … — birzī ' iekūkojas dzeguze.

Negaidot turpat kāds cits putns sāk īpatnēji smieties.

— Kvik-kvik-kvik, he-he-he!

— Kā šim nav kauna smieties par dzeguzi! — iesaucas kāda meitene.

Bet nezināmais smējējs sāk smiet vēl jocīgāk:

— Ho-ho-ho-ho!

— Tas nu par daudz, — uztraucas arī zēni. — Ko šis traucē dzeguzei kūkot?

— Pag, nespriediet tik pārsteidzīgi, — smaidīdama saka audzinātāja. — Daba ir labi jāpazīst.

Un viņa izstāsta par smējēju.

45. gudras skudras

Pie skolas durvīm stāv smagā automašīna ar augstiem bortiem un vienkāršiem dēļu soliem.

Urā! Mūsu skolas zaļā patruļa brauc uz mežniecību! Tātad arī es, Pēteris un Vilnis. Būšot jāstāda priedītes. Darbs nav grūts. Esam to darījuši arī pagājušo gadu.

Mežā mūs sagaida vīrs ar acenēm biezos raga rāmjos un meža darbinieka formas cepurē.

Kad esam strādājuši krietnu stundu, nonākam pie liela skudru pūžņa. Pa sīkām taciņām tekalē brūno kukainīšu karavānas.

— Skudras esot ļoti gudras, — ierunājas kāda meitene.

— Nevis gudras, bet lieliski organizētas, — es iebilstu, — tādēļ tās spēj paveikt brīnumainus darbus.

Pa sarunas laiku pie mums pienācis meža tehniķis.

— Jūs interesē skudras? — viņš ievaicājas. — Te kāds zēns sacīja, ka skudras esot organizētas. Tas tiesa. Tāpēc spēj uzcelt, re, cik augstas pilis. Bet vai jūs zināt, ka skudrām ir pašām savas govis? Ne jau tik lielas kā mūsējās brūnaļas, bet pavisam maziņas. Dažreiz skudras tām uzceļ pat atsevišķas kūtis no mizas vai sūnām un rūpīgi tās kopj. Nu, kurš pateiks, kādus kukaiņus skudras izmanto par govīm?

46. skudras spēks

No meža tehniķa mēs uzzinām arī par to, ka mežā nav otra darbīgāka iemītnieka par skudru. Vasarā tikai viena skudru pūžņa iemītnieces vien iznīcina ap četri vai pieci miljoni mežam kaitīgo kukaiņu.

— Bet kā jūs domājat — kurš pasaulē ir visstiprākais dzīvnieks? — tehniķis pēkšņi ievaicājas.

— Iespējams, ka valis, — Pēteris saka.

— Zilonis! — sauc meitenes.

— Lauva! — iesaucas kāds cits zēns.

Taču meža tehniķis tikai purina galvu un smaida.

— Varbūt skudra? — es ieminos.

— Jā, uzminēji. Visspēcīgākais dzīvnieks nav nedz zilonis, nedz valis vai lauva, bet mazā, brūnā meža skudra, — tehniķis apstiprina. — Bet tagad pastāsti, kā to var pierādīt!

Es ar piemēriem to viegli pierādīju.

47. kā skudras orientējas

— Pavērojiet skudru taciņas, — aicina meža tehniķis, pamezdams ar roku visapkārt.

Pa skudru ceļiem kukaiņi virzās divās straumēs: bez nesamā — prom no pūžņa, ar nesamo — uz pūzni.

— Šķiet, tās ļoti labi zina skudru satiksmes noteikumus, ja uz ceļiem nenotiek ne mazākā avārija, — Vilnis, brīdi vērojis skudriņu tekalēšanu, saka. Tad pavaicā: — Bet kā šajos sarežģītajos ceļos tās spēj orientēties?

— Patiešām! — atsaucas kāds cits — Tām taču katra sūna, ķērpis un zāles stiebriņš liekas tik liels kā mums koks!

— Droši vien tām ir laba redze, — kāds piemetina.

— Nez vai ar redzi vien pietiks, lai atrastu pareizo ceļu pa sūnu vai zāles biezajiem džungļiem, — Vilnis apšauba. — Varbūt dzirde palīdz?

— Netrāpīji, — tehniķis smaidot saka.

— Bet kas tad? — es pēdīgi nenociešos un vaicāju.

48. ugunskuri dārzā

Pēcpusdienā vectēvs rīkojas pavisam dīvaini: sanes vienā dārza malā zāģu skaidas, mizas un citas drazas no šķūnīša un sakrauj vairākās kaudzēs.

Vakarā, kad noriet saule, vectēvs man saka:

— Juri, nāc līdz uz dārzu! Kazi, no tevis iznāks labs dārzkopis?

Dārzā zied ķirši. Piebriedušie ābeļu ziedu pumpuri ieplīsuši un plīsuma vietās jau spīdina balganas ziedlapiņas. Vēl vienu siltu dienu — un ziedi atvērsies.

Vectēvs uzrauj sērkociņu un pielaiž vienai kaudzei uguni. Tā aizdegas ar nelielu liesmiņu, bet pēc tam sāk dūmot. Gandrīz kā skurstenis. Un dūmi piekvēpina visu dārzu — neliels vējiņš pūš tieši uz dārza pusi.

Otrs ugunskurs tapat. Aizdegas gaiši, bet pēc tam sāk vērpetēt dūmu mā|ku|us.

— Vectēv, es aizskriešu pēc sausiem zariem. — piedāvājos. — Tad ugunskuri liesmos gaišāk un drazas ātrāk sadegs.

— Lai paliek, — saka vectēvs. — Šoreiz man labāk patīk dūmu ugunskuri.

Kādēļ?

49. nelaimīgā slieka

Māmiņa viendien man liek uzrakt vēl neuzirdināto darza gabalu. Labi, ka ciemos atnak Vilnis. Kopīgiem spēkiem darbu paveiksim ātrāk.

Labu brīdi rokam klusēdami- Uzdevums gandrīz padarīts, atlicis tikai neliels stūrītis, kad Vilnis negaidot apstājas.

— Pārduru ar lāpstu slieku. Taisni uz pusēm! — Vilnis bēdīgs rāda uz velēnu. — Nelaimīgā slieka! Nu tā palocīsies un nobeigsies. ..

Vai Viļņa secinājums ir pareizs?

50. ziedi marles maisiņos

Šodien vectēva dārzs ir pašā ziedu plaukumā! No rīta, kad gāju uz skolu, visi ziedi vēl nebija atvērusies. Tagad, pēcpusdienā, ābeles izskatās baltas kā kupenas. Tūkstošiem bišu lido pa ziediem, meklējot saldo nektāru. Viss dārzs zum vienā zumēšanā.

Ari pats vectēvs rosās dārzā. Šoreiz viņš rīkojas pavisam dīvaini: iemērc otiņu stikla burciņā, uztriepj kaut ko ziediem un tad tos nosien ar marles maisiņiem.

Labu brīdi vēroju viņa rīcību, taču nevaru izprast, kādēļ viņš tā dara.

51. meža ziedu mīkla

Maija vakari ir gari. Esam izspēlējuši vienu spēli, otru, bet saule vēl augstu.

— Aizlaižam uz mežu, — es ierosinu. — Paskatīsimies, kādas pārvērtības tur notikušas.

Draugi ir ar mieru.

Maijā pļavas un noras sāk tērpties ziedu rotā. Ka dzeltenas, baltas vai sārtas zvaigznītes ziedi mirdz virs dzidrā lapu zaļuma.

Ieejam mežā. Egļu audzē vairs neredzam košo krāsu bagātību. Zaķ- skābeņu, žagatiņu, kreimeņu ziediņi ir pavisam pieticīgi: balti, mazliet iesārti, un pavisam vientuļi mirdz zem mūžam zaļā, biezā egļu meža.

Vai varat pateikt, kāpēc krēslainajā mežā augi zied ar baltiem vai sārteni bālganiem ziediem?

52. bez kājām

— Vai! — atskan izmisīgs Pētera brēciens. — Čūska!

No metrāja izlien zilganpelēks rāpulis ar oranžiem plankumiņiem abos galvas sānos. Bez skaņas tas slīd pāri smilšainam pauguriņam.

— Jānosit! — Pēteris jau meklē koku.

— Nevajag. Tas ir zalktis. No zalkša nav ko baidīties.

— Zalktis? Kā tu to zini?

— Pēc oranžajiem plankumiem galvas sānos.

Čūskas kustībās vēl nav vasaras žigluma. Jo siltāk sildīs saule, jo vairāk sasils rāpuļa asinis. Jo siltākas asinis, jo kustības straujākas.

— Gudrs gan tu esi, Vanaga Acs! — Pēteris gandrīz izsmējīgi saka. — Tad varbūt tu vari arī pateikt, kā zalktis noķer laupījumu? Kāju taču viņam nav!

— Čūskām vispār nav kāju, bet tās ātri lien, — piebilst Vilnis. Kā tas iespējams?

53. ūdens peļķe mežā

— Aizskriesim līdz upei! — ierosina Vilnis. — Kurš būs pirmais?

— Aiziet! — iesaucos un jožu, ko māku.

Uzdrāžam augšā pakalnā. Tad no pakalna lejā. Pēkšņi — stop! Priekšā pamatīga peļķe. Kur tā radusies? Nūja, zeme slapja, un liekais ūdens tik ātri nepaspēj nosusēt. Apstājamies peļķes malā.

— Kas tie par ērmiem? — Vilnis, lūkodamies ūdenī, rausta plecus.

— Tārpiņi, — Pēteris visgudri konstatē.

— Nē, odu kāpuri, — ieskatījies ciešāk, izlaboju.

Es tos pazīstu pēc sīkiem saru pušķīšiem un laiskās šūpošanās gar pašu ūdens virsmu.

— Kādēļ odu kāpuri tā dara? — Vilnis man vaicā. Es izstāstu.

54. vēlreiz par odiem

— Nieka ods, izrādās, ir interesants kukainis, — turpinu stāstījumu par odiem. — Vectēvs teica, ka tas vienā sekundē izdarot vairāk nekā piecsimt spārnu vēzienu …

— Oho! Iznāk, ka vienā sekundes tūkstošdaļā ods paceļ vai nolaiž spārnus, — Vilnis aprēķina. — Nav brīnums, ka tik ātra spārnu kustēšanās izklausās kā sīkšana. Bet kā odi vairojas?

— Vectēvs sacīja, ka asiņu piezīdušās mātītes uz ūdens virsmas dējot oliņas, no kurām izšķiļoties kāpuriņi.

— Re, šie paši! — nenociešas Pēteris.

— Jā. Bez ūdens ods vispār nevarot nākt pasaulē. Izšķīlušies kāpuriņi peld un barojas ūdenī, — es stāstu. — Vai varat iedomāties, no kā tie pārtiek? No vissīkākajām aļģēm un mikroskopiskajiem ūdens dzīvnieciņiem. Pēc divdesmit piecām dienām kāpurs iekūņojoties. Vectēvs sacīja, ka kūniņa atgādinot mazu kurkulēnu …

Cik jocīgi! — iesmejas Pēteris.

— Kūniņa ūdenī barību neuzņem. Pēc desmit dienām notiek oda izšķilšanās. Tas esot visbīstamākais brīdis tā dzīvē.

— Kādēļ tā? — šoreiz jautā Vilnis.

— Tukšo kūniņu var salīdzināt ar sīksīku laiviņu, kurā vizinās jaunais ods ar mīkstiem spārniņiem. Kamēr spārni nav gaisā sacietējuši, tikmēr lidot tas nespēj. Ja uzpūš vējš …

— Laiviņa apgāžas — un ods noslīkst, — Vilnis nobeidz domu.

— Dzīvi palikušie pēc spārnu sacietēšanas atstāj peļķi. Nu tie sīkdami lido, līdz atrod kādu dzīvnieku vai cilvēku, kam iedur ādā aso snu- ķīti un sūc asinis.

— Neganti gan tie dzel! Tūliņ āda uzpampst un sāk niezēt, — Pēteris pikti nosaka.

— Vectēvs stāstīja, ka visi odi cilvēkiem un dzīvniekiem nedzeļot, — es beigās piemetinu.

— Brīnums gan! — Vilnis parausta plecus. — Kuri tad tie būtu — šie labsirdīgie odi?

55. divi parkšķētāji

Rietošā saule debesīs aizdedz milzu sārtu. Ieplakās sabiezē migla.

Mēs esam izstaigājušies pa mežu un tagad noguruši soļojam mājās.

— Errrr-orrr-errrr-orrr-errrr… — pavisam negaidot priedājā kāds sāk parkšķēt, tad kā sašutis iesaucas: — Fuid-foi-foi…

Pēkšņi noslēpumainais trokšņotājs, it kā priecādamies par savu asprātību, sāk aplaudēt.

— Kas tad tas par jocīgu putnu? — Pēteris vaicā.

— Tas ir nakts putns vakarlēpis, — atbildu.

— Bet kādēļ viņš aplaudēja?

— Tam sagribējās pārlidot uz citu vietu. Paceļoties gaisā, spārnu gali viņam virs muguras saskaras, un troksnis atgādina aplausus.

— Ahā! — Pēteris paloka galvu. — Vai vakarlēpji dzied arī pļavā? Ieklausies!

Patiešām tur skanēja līdzīga parkšķēšana. Es apmulstu — tas taču nevar būt vakarlēpis… Tas droši vien būs kāds kukainis, kura dziesma līdzīga vakarlēpja skandējumam. Bet. kāds īsti?

56. četri vai divi?

Pirms šķiršanās iegriežamies visi Iris mūsu pagalmā. Garām dūk-'dama aizlido vabole. Mēģinām to noķert, taču neizdodas. Lidone ir veikla un manīga.

— Vai tu zini, cik vabolei spārnu? — pavaicāju Pēterim.

— Kas par jautājumu! — Pēteris smejas. — Divi! Katrs to zina.

— Netrāpīji! Četri, — sauc Vilnis.

— Četri? Vai skaitīt nemāki? — sadusmojas Pēteris. — Divi gant Kuram taisnība — Vilnim vai Pēterim?

57. talantīgais orientierists

Pavadu abus draugus līdz dārza stūrim. Pēkšņi uz dziestošo debesu fona parādās kāds nakts lidonis, kas ātri izzūd skatienam.

— Sikspārnis! — iesaucas Vilnis. — Bija un pazuda!

— Sikspārņi ir derīgi dzīvnieki, — es papildinu. — Ja dienā kaitīgos kukaiņus ķer putni, tad naktī to pašu dara sikspārņi un ne mazāk veiksmīgi kā putni. Mūsu republikā tie ir ar likumu aizsargāti dzīvnieki.

— Sikspārņiem laikam ir sevišķa redze, ja tie naktī spēj medīt, — Pēteris saka.

Pavadu abus draugus kādu gabaliņu un izstāstu.

58. skanais kalns

Maija beigās mūsu klase dodas ekskursijā. Izbraukājam visu Ziemeļ- vidzemi. Atceļā iegriežamies Mazsalacā, lai apskatītu Skaņo kalnu.

Kā stāva sarkanīga siena tas paceļas pāri Salacas zilajai lentai, spoguļodams nosūbējušos sānus rāmajā upes ūdenī.

— Vai gribat dzirdēt savu atbalsi? — ievaicājas pionieru vadītāja.

Kurš tad to negribēs! Tad viņa liek mums nostāties kādreizējā ugunskura vietā un skaļi saukt kādu vārdu.

Mēs tā arī darām. Un patiesi — pēc brītiņa Skaņais kalns mums atbild. Un ar mūsu pašu balsi, tikai ne tik skaļu un mazliet stieptu. Izpriecājušies par atbalsi, pēdīgi gribam zināt, kā tā rodas.

— Skaņu viļņi, sastapuši ceļā šķērsli, piemēram, šo pašu klinti, atgriežas atpakaļ, — vadītāja stāsta, — un mēs to sadzirdam kā atbalsi.

— Bet kādēļ tad istabā, kur skaņām ir daudz visādu šķēršļu, piemēram, sienas, galdi, skapji, krēsli, atbalss nerodas? — iejautājas Pēteris.

Mēs visi iesmejamies, taču tūdaļ apklustam, jo Pētera jautājums nav nemaz tik vienkāršs.

59. staigājošie zariņi

Pēc peldes abi ar Vilni guļam upmalā. Saules stari patīkami silda, mēs melšam par dažādiem, gandrīz neticamiem notikumiem. Pēkšņi man kas ienāk prātā.

— Bet man ir jautājums: vai koku zariņi var paši staigāt?

— Neķer mani uz mušpapīra! — Vilnis pikti atsaka. — Koku zariņi taču pieauguši pie stumbra. Kā tad tie varētu paši staigāt?

— Var gan! — Es smejos. — Neskaties uz kokiem, bet ūdenī.

Draugs pieceļas sēdus un paraugās ūdenī. Seklumā smiltis piebirušas sīkiem, pāris centimetru gariem zariņiem — gan spurainiem, gan gludiem …

Jo ilgāk Vilnis raugās ūdenī, jo acis viņam kļūst platākas. Tik tiešām — daži zariņi pārvietojas! Tā lēnām, bet noteikti virzās uz priekšu.

Tomēr pēc brīža draugs atmet ar roku.

— Laikam būs vainīga straume.

— Paskaties vērīgāk, tad redzēsi, ka zariņiem pieaugušas kājas.

— Patiešām, zariņiem ir kājas! — atzīst arī Vilnis.

Uzminiet, kas šie ir par zariņiem, kuri paši prot staigāt!

60. papardes zieds

Ēnainos, mitros mežos aug plaši izplatīts augs — paparde. Pie mums tās nav lielas, turpretim tropiskos mežos sastopamas lielas — kokveidī- gas. Tautā mēdz sacīt, ka vasaras saulgriežos, Līgo naktī, papardes ziedot. Zieds esot zeltaini sārts gara kāta galā. Un ziedot tas tikai īsu brīdi.

Kamēr citi līgo, mēs ar Pēteri un Vilni aizlavāmies uz mežu, kur aug papardes. Apsēžamies uz celma un gaidām, kad tās sāks ziedēt. Izgaidā- mies cauru nakti, bet nekā, toties odi gan mūs briesmīgi sadzēla.

Vai taisnība, ka Līgo naktī papardes ziedot?

...VASARA

...

61. bez celtņa un mērinstrumentiem

Viens mežsaimniecības darbinieks gribēja jūlija sākumā iet atvaļinājumā un palūdza vectēvu kā bijušo darba biedru pa to laiku viņu aizstāt. Vectēvs apņēmas pastrādat.

— Vai iesim apgaitā, Juri? — pēc Līgo svētkiem kādā pēcpusdienā vectēvs jautā.

Kurš gan no šada priekšlikuma atteiksies*0* Pēc stundas mēs jau soļojam pa meža stigu. Soļojam un vērojam, vai meža dzīvē nav kādu nekārtību.

— Laikam nevienam dzīvniekam nav tik skaistu māju kā putniem, — vectēvs ierunājas. — Nevaru bez sajūsmas paiet garam viņu mājokļiem, kas paslēpti kokos, krūmos, ezera niedrēs vai tieši uz zemes…

Un vectēvs, laiku īsinādams, pastāsta, ka putniem celtnieka māka ir •edzimta. Viņiem nekādi mehānismi vai instrumenti nav vajadzīgi, lai uzbūvētu brīnišķīgu ligzdu. Knābis un kājas paveic visu. Katrs putns izraugās ligzdai piemērotu vietu, savai sugai atbilstošu ligzdas formu 1111

būvmateriālus. Tā, piemēram, ir putni, kuri ligzdas mūrē no zemes un māla piciņām, sajaucot tās ar siekalām, sausām zālītēm un salmiņiem. Vienīgi iekšpusi izklāj ar mīkstām spalviņām.

Kāds cits putniņš bez lāpstas prot stāvajā upes krastā diezgan atri izrakt sev mājoklim alu, kas dažkārt ir vairāk nekā metru dziļa. Gandrīz neticami, ka to var paveikt ar knābi un kājām vien: ar knābi atšķeļ zemi, bet ar kājām to izgrūž laukā no topošās mājas. Alas dibenā tas ierīko paplašinājumu mazajai ligzdiņai. Šie putniņi ir sabiedriski un dzīvo upju krastos veselām kolonijām.

Vai zināt, kā sauc šos celtniekus?

62. kas zirneklim padod ziņu?

Stigas līkumā ieraugu zirnekļa tīklu — lielu, apaļu rituli, kas, šūpodamies un saulē vizēdams, karājas tieši mums priekšā. Zirnekļa uzturēšanās vietā pavedieni nav lipīgi, taču tālāk tie pārklāti ar sīkiem un lipīgiem mezgliņiem, kādu tīklā, ka vectēvs saka, esot vairāk nekā simt tūkstošu.

Patlaban zirneklis snauž. Bet cik ilgi?

Vērodami zirnekli, paliekam brīdi uz vietas.

Paskat, paskat — tīklā ielido muša! Vienā mirklī snaudulis pamostas un ir pie mušas klāt. Taisni brīnums, kur tam rodas tāds veiklums!

Bet kas snaudošajam zirneklim padeva ziņu, ka muša iekļuvusi tīklā?

63. triku taisītāja vabole

Soļojam tālāk. Pie celma ieraugu krāšņu, slaidu vaboli ar oranžiem segspārniem, taču tā laikam ir beigta, jo guļ augšpēdus, ar izstieptām kājām.

— Vectēv! — es iesaucos. — Paskaties, kas par vaboli!

Vectēvs apstājas un arī skatās. Pēkšņi atskan kluss sprakšķis. Vabole izliec ķermeni, palecas un pārmet kūleni. Paskat, tā jau stāv uz kājām un pēc brītiņa aiztekalē projām.

Dīvainā kūleņotāja! Interesanti, kā sauc šo vaboli — triku taisītāju?

64. lukturīši taciņas malā

Vakarā, pārliecinājušies, ka mežā valda kārtība un nekur nemana dūmus, dodamies no apgaitas mājās. Kad iegriežamies mežmalas krūmājos, jau gandrīz satumsis.

Kas tad tas? Taciņas abās pusēs iedegas mazi lukturīši. Viens. Otrs. Trešs.

— Vectēv, vai tu redzi, cik šeit daudz jāņtārpiņu? — es sajūsmā iesaucos.

Vectēvs paņem tuvāko jāņtārpiņu rokās. Tā ķermenītis ir posmains, un tieši pēdējie posmi spīd visvairāk.

— Jā, tas ir jāņtārpiņš, — saka vectēvs. — Dzīvnieciņš ar posmainu ķermeni. Kā tu domā — vai jāņtārpiņš tiešām ir tārps?

65. pēc pērkona negaisa

šodien visu priekšpusdienu darbojos pa māju, jo laukā līst, brīžiem plosās spēcīgs pērkona negaiss. Pēcpusdienā tas norimst, mākoņi izklīst un sāk spīdēt saule. Izeju ārā — gribu pabradāt pa peļķēm.

Pēc neilga laiciņa pie manis atjož Vilnis, un mēs abi aizskrienam uz mežu, kur atkal skan līksmas putnu balsis. Vēl neesam necik dziļi mežā iegājuši, kad apstājamies kā zemē iemieti: musu priekšā divas izgāztas egles, turklāt visgarākās. Jā, šodien negaiss plosījies pamatīgi!

— Interesanti, kādēļ vētra izgāza egles šeit mežā? — brīnās Vilnis. — Klajumā taču vējš pūš spēcīgāk, vai ne?

66. ziedi un bites

Ir pats krāšņākais ziedu laiks. Dodos uz pļavu ievākt herbārijam augus. Kad tie salikti mapē, apsēžos pļavas malā un vēroju bites. Paskat, zumēdama ziedā ielien bite! Kad tā izlien laukā un lido uz nākamo ziedu, tai pie kājām un spārniem ir pieķērušies ziedputekšņi. Es zinu, ka bites, vakdamas no ziediem nektāru, apputeksnē augus. Skolā mācīja, ka bites ceļu uz ziediem atrodot pec smaržas un krāsas. Vai tas tiešām tā ir? Re, tepat taciņas malā aug kupls, ziediem nosēts suņuburkšķis. Tas zied baltiem ziediem, kuri izplata diezgan stipru smaržu, taču bites tos neapmeklē. Kādēļ?

67. laimiņi

Meklējot augus, smilšainā paugurā ieraugu laimiņu audzi. Tiem ir nelielas, biezas lapas, līdzīgi kaktusiem, tāpēc tām esot maza iztvaicē un augi varot ilgāku laiku iztikt bez ūdens. Par šiem augiem esmu dzirdējis visneticamākos stāstus. Nolieku zemē herbārija mapi un nolemju pārbaudīt, kas notiks, ja laimiņu aplaistīšu.

Atrodu pamestu konservu kārbu un aizskrienu līdz grāvim. Atnesis ūdeni, aplaistu sīko, jau pārziedējušo augu; sak, lai tiek tam sava tiesa veldzes!

Brīnums! Lapiņas, kas sedz augli, sakustas un veras vaļā. Parasti augi sēklas slēpj no ūdens, bet kāpēc laimiņi dara otrādi?

68. sniegs vasara

Jūlijā sāk strādāt skolas ražošanas brigāde. Mūsu posmam pirmais uzdevums — palīdzēt siena novācējiem. Līčupes pļavās nopļautā zāle jau izžuvusi un pārvērtusies par čaukstošu, smaržīgu sienu. Daļu siena sakraujam smagajās automašīnās, un šoferi to aizved uz fermu. Otru daļu bāžam šķūnī tepat upmalā. Ziemā, kad vajadzēs, atbrauks pakaļ.

Raujamies slapjās miesās, gandrīz vai bez atpūtas. Debess zila un skaidra. Pēkšņi redzam — netālu virs upes paceļas tāds kā balts mākonis. Tas aug lielumā un izplūst pār pļavu.

— Paskatieties! — iesaucas Vilnis. — Re, debess ir skaidra un laiks, silts, bet krīt sniegs!

Viļņa salīdzinājums tiešām ir trāpīgs. Visa pasaule šķiet pilna sīksī- kiem, baltiem, spārnotiem kukainīšiem. Tie, saulē vizuļodami, lidinās augšup, lejup. Daļa uzmetas uz pleciem un satupstas siena vālos.

— Vai, nu mūs sakodīs! — es iebrēcos, jo kaut ko tādu redzu pirmo reizi savā mūžā.

Taču pionieru vadītāja mūs nomierina, paskaidrodama, ka šiem sīkajiem lidonīšiem nemaz nav mutes.

— Tas nav dabas untums, — viņa vēl piebilst. — Šie kukaiņi dzīvo tikai vienu dienu. Pa šo laiku tie pagūst izšķilties, palidināties gaisā, izdēt ūdenī oliņas un vakarpusē nomirt.

— Bet kā šos kukainīšus sauc? — Mēs gribam zināt.

69. kas sabojājis bērziem mizu?

Atpūta! Birztalas malā sakrītam smaržīgajā siena gubā un skatāmies, kā zilajā debess jūrā peld mākoņu laivas. Turpat acu priekšā kā milzīgas sveces slienas baltie bērzu stumbri. Daža svece tievāka, daža resnāka, grubuļaināka, bet viena — ar caurumiņiem! Tie iecirsti bērza mizā metrus četrus no zemes, visapkārt stumbram — cieši cits pie cita. Pametu acis uz blakus bērzu. Arī tā stumbrs izgreznots ar četrstūrainu robiņu rindu. Pētu tālāk, vai arī citi bērzi sabojāti. Nē, pārējie nav aiztikti. Kas gan būtu sabojājis bērziem mizu? Tak ne jau puikas — viņi tik augstu nespēj aizsniegt.

70. apakšzemes iemītnieks

Upes līcī kurmis sabojājis zāles seģeni — sacēlis tajā rakumu pie rakuma. Ar lielo zirga grābekli te nevar neko izdarīt: ir jāgrābj mums ar mazajiem grābeklīšiem.

Strādājot pārrunājam visu, ko zinām par kurmi. Viņš savā medību rajonā zem zemes virskārtas izveido plašu alu tīklu, pa kuru dodas medībās. Kaut gan redze samtsvārcim ir visai vāja, iztiku viņš sev sagādā.

Kas medību gaitās kurmim aizstāj slikto redzi?

71. nebeidzamais koncerts

Arī nākamajā dienā strādājām pļavā — gubojam sienu. Jūlija siltajos saules staros gaiss virmot virmo. Visapkārt lidinās tauriņi, spāres un sisinādami lēkā sienāži.

— Tie gan ir cītīgi muzikanti, — ierunājas Pēteris. — Koncertē no vienas vietas. Pilnas ausis pieskandējuši.

— Ne jau visi ir muzikanti, — iebilstu.

— Tu gribi teikt, ka daži nav muzikāli? -• Pēteris izbrīnā paraugās manī.

— Jā, tieši tā es gribu teikt, jo ne jau katram sienāzim ir skaņu aparāts.

Vai jūs zināt, kuriem sienāžiem ir un kuriem nav skaņu aparāta?

72. ķīvītes viltība

Vakarā, tāpat kā iepriekšējo dienu, ejam uz upi peldēties. Ir patīkami pēc darba noskalot sviedrus. Mitrajā pļavmalā mūs atkal sagaida ķīvīte. Tā klaigādama paceļas spārnos tajā pašā vietā, kur vakar. Paceļas un pavada mūs līdz pļavas vidum, tad pēkšņi pazūd, ka ne manīt nemanām, kur un kā.

Kādēļ ķīvīte tā dara?

73. kāpura viltība

Zirņi dārzā šogad izauguši neparasti lieli un gari. Māmiņa sūta mani uz mežu sagriezt maikstis, ko iespraust blakus tīteņaugiem, lai tie neveltos zemē.

Paņemu nazi un eju uz krūmāju. Tepat alksnājā sagriežu žuburainas maikstis un sāku tās apdarināt. Apdarinu vienu maiksti, apdarinu otru, ķēros pie trešās. Gatavojos nogriezt tai sīkos zariņus, bet pēkšņi apstājos- liekas, viens zariņš it kā sakustas. Vai tas var būt? Nē, neesmu pārskatījies — kustas gani Ieskatos ciešāk un paņemu to rokās. Izrādās, tas nav zariņš, bet kāpurs. īsts kāpurs ar maigu, mīkstu ķermenīti, pie tam zaļā krāsā — izskatās pēc jaunas atvasītes. Galva un priekšējās kājas pat atgādina zara galu pumpurus un kārpiņas uz ķermeņa — zara sānu pumpurus.

Krūmājos dzīvo daudz kāpuru, taču pamēģiniet ieraudzīt šo viltnieku atdarinātāju tā dabiskajā vidē! Gandrīz neiespējami.

Varbūt jau esat uzminējuši, kā sauc šo kāpuru?

74. jautājums par zaķa ausīm

Mūsu ražošanas brigādes posms nolemj doties divu dienu pārgājienā. Sestdien agri no rīta sapulcējamies skolā, kur mūs jau gaida pionieru vadītāja.

Laiks ir silts, lietu nesola, tādēļ nolemjam teltis līdzi neņemt — lieks nesamais.

Kad ir noieti pirmie pieci kilometri, izvēlamies atpūtas vietu. Zēni jau klaigā, ka neesot noguruši, taču mūsu vidū ir arī meitenes. Viņu dēļ vajag atpūsties.

No mūsu klaigām izbīstas zaķēns, kas droši vien piesaulītē bija aiz- Miaudies, un jož, cik spēj, pāri pauguram projām, izslējis ausis kā antenas.

Pēteris, noskatīdamies garausim pakaļ, vaicā:

— Pasakiet — kādēļ zaķim vajadzīgas garas ausis?

Jokupēteris! Izdomājis briesmīgi grūtu jautājumu! — Meitenes Hmejas. — Kas tur ko neatbildēt! Garas ausis tam vajadzīgas, lai labāk dzirdētu.

Meitenēm par lielu izbrīnu Vilnis papurina galvu un pavisam nopietni

Mika:

— Nē, zaķim ausis noder pavisam citai vajadzībai.

Vai zināt, kādai?

75. klijāna gudrība

Brīdi atpūtušies, soļojam tālāk. Saule karsē nežēlīgi. Pēc neilga laiciņa meitenes ierauga gaisā planējam klijānu.

— Būtu bise, tad šo plēsēju varētu nošaut, — viņas prāto.

— Pārsteidzīgi spriežat, — sarunā iejaucas pionieru vadītāja. — Peļu klijānus šaut aizliegts. Tie pārtiek galvenokārt no pelēm. Mūsu republikā klijāni un citi plēsīgie putni ir aizsargājami dzīvnieki. Bet tagad pavērojiet, kā klijāns lido!

Spārnus izpletis, tas nekustīgi planē debesu zilgmē, aprakstīdams gaisā plašus lokus, un ceļas aizvien augstāk, bez neviena spārnu vēziena.

— Nu, kurš pateiks, kāpēc klijāns tā lido un kāds spēks tam palīdz celties augstāk debesīs? — jautā pionieru vadītāja.

76. rekordists

Ejam gar nokoptu āboliņa lauku, kurā pastaigājas stārķu pāris: lieli, balti putni ar melnām lidspalvām, sarkanu knābi un tādām pašām kājām.

No mūsu čalas putni izbīstas un paceļas spārnos. Viens graciozā lidojumā apmet loku un nolaižas uz āboliņa zārda.

Pionieru vadītāja pastāsta, ka mūsu republikā gan baltais, gan melnais stārķis ir ar likumu aizsargāts putns.

Stārķis uz āboliņa zārda, it kā klausīdamies mūsu sarunā, paceļ vienu kāju un tā paliek stāvot, kamēr vien aiziedami varam to saredzēt. Ja cilvēkam būtu jāstāv uz vienas kājas tik ilgu laiku, viņš pagalam nogurtu.

Kā stārķis nepaguris spēj nostāvēt tik ilgi?

77. nepieklājigs suns

Pa noru, skaļi riedams, skrien šurp plušķains krancis. Meitenes meta sānis, bet mēs, zēni, ejam droši sunim pretī. Tas pieskrien klāt, luncina asti un, atvēris muti, izkar mēli. Krancis nemaz nav nikns. Tā, mēli izkā ris, viņš mūs pavada labu gabalu.

— Kāds nepieklājīgs suns! — Meitenes ir sašutušas. — Slikti audzi nāts! Skraida apkārt un visiem rāda mēli!

— Meitenes, meitenes, — pionieru vadītāja iesmejas. — Sunim karstā laikā atļauts rādīt mēli. Vai varat pateikt, kāpēc?

78. divi pārsteigumi

Mūsu ceļš ved garām kaimiņu kolhoza jaunajai, modernajai liellopu fermai, kurai līdzās pagājušo gadu izraka dziļu dīķi. Tagad no dīķa pa caurulēm ūdens plūst dzirdinātavās un lopkopjiem ir vieglāk strādāt.

Atceros, pērn dīķis bija dzidrs jo dzidrs. Tajā neredzēja neviena ūden = > auga. Agrā pavasarī — tāpat. Bet tagad ieraugu dīķī peldam ūdens ziedus — zaļas, apaļīgas plātnītes ar sīkiem sakņu pavedieniem.

Vēl nepagūstu attapties no šā pārsteiguma, kad seko cits: saules ap spīdētajā piekrastē spuras kustina maza līdaciņa, ne garāka par pieciem centimetriem. Ejot tālāk, ieraugu otru tādu pašu līdaciņu.

Tie nu gan ir brīnumi! Kā jaunā dīķī radušies ūdensziedi un mazās līdaciņas? Jāpavaicā pionieru vadītājai.

79. sprīdi gars augs

Mežmalā nometām mugursomas un sakrītam zālē. Citi jau mielojas ar sviestmaizēm, bet es meklēju ūdens pudeli. Slāpst. Laiks ir karsts un sauss, kā jau jūlijā.

Tepat netālu plešas purviņš. Tā malā ieraugu sprīdi garu augu ar baltiem ziedu zvaniņiem un apaļām, pie zemes pieplakušām iesārtenām lapām. Tās noklātas it kā ar skropstiņām, kurās mirdz rasas lāses.

Paskat, uz lapas nolaižas padzerties muša! Arī kukaiņiem tveicīgā laikā slāpst. Bet tad notiek kas negaidīts: skropstiņas sakustas, sakļaujas kopā, un apaļā lapa aizveras, sažņaugdama mušu kā dūrē.

Tas gan ir briesmīgs augs! Interesanti būtu uzzināt, kā to sauc.

80. kosas

Vēl vēlāk, kur ir mitrāks, mēs ar Vilni ieraugām kosas. Tās izskatās ka mazas eglītes. Izrauju vienu ar visu labi attīstīto zemesstumbru. Uz tā ievēroju mezglus, no kuriem zemē stiepjas mazas saknītes. Starp mezgliem ir ziemas pumpuri, kas jaunos dzinumus dos nākamajā gadā.

So kosu aiznesam pionieru vadītājai.

— Senos laikos, kad pie mums bija siltāks un mitrāks klimats, — slasta vadītāja, — plašos, purvainos mežos auga milzīgas kosas. Grūti pat iedomāties, kāda varētu izskatīties trīsdesmit metru gara kosa, ja tagadējās — maziņās — rada tik savdabīgu ainavu!

Kosas jūs visi pazīstat. Vai varat pateikt, kad tās zied un kas apputeksnē to ziedus?

81. zemenes augļi

Ceļam plecos mugursomas un pa meža stigu soļojam tālāk. Lielā izcirtuma malā apstājamies. Gaisā virmo salda zemeņu smarža. Zaļajā zālē tās spīd piebriedušas, sarkanas, sulīgas.

Labu brīdi klusēdami lasām zemenes un metam mutē. Bet tad vadītāja ievaicājas:

— Pasakiet, kur atrodas zemeņu augļi!

— Savāds jautājums! Ogas ir zemeņu augļi! — mēs vienā mutē atbildam.

— Nav tiesa. Pavērojiet ogas uzmanīgāk, tad ieraudzīsiet augļus!

82. vilnis vāra zirņus

Līčupes krastā nolemjam pārnakšņot. Izvēlamies skaistu pļaviņu. Man mugursomā ir neliels katliņš, bet Vilnim — izmērcēti pelēkie zirņi. Mēs uzņemamies gādāt par vakariņām.

Zēni sameklē sausas kritalas, pagatavo kāsīšus, kur uzkarināt katliņu, un sakur ugunskuru. Meitenes pa to laiku griež maizi šķēlēs un izklāj zālē lielu polietilēna plēvi. Iznāk lielisks zaļais galds!

Pec izlozes Vilnim jāvāra zirņi. Viņš ķeras pie darba. Iesmeļ upē ūdeni un saber katliņā zirņus. Pēc brīža ūdens sāk burbuļot.

Pavāram viegla dzīve. Vilnis staigā apkārt un svilpo, bet, kad ugun saplok, piemet sausos zarus.

— Sefpavār, — smīnēdams saka Pēteris, — tu tomēr neesi sava uz devuma augstumos — sāli aizmirsi piebērt!

— Jā, — ar karoti maisīdams katlu, atbild Vilnis, — sāls nav pie bērta, to es zinu. Tikai redzams, tu nezini, kādēļ zirņiem sāli pieber tika tad, kad tie jau izvārījušies.

83. ugunskura sprakšķēšana

Sēžam pie ugunskura un ieturam vakariņas. Vakara krēslā tas gaiši iiesmo un izplata tīkamu siltumu. Zari degot sprakšķ, un ik pa brīdim gaisā uzšaujas dzirksteļu spiets.

— Vai zināt, bērni, kādēļ ugunskurs sprēgā? — ievaicājas pionieru vadītāja.

— Tie ir egļu un priežu zari, kas sprakšķ, — es atbildu.

— Pareizi, Juri, tikai atbilde vēl nav pilnīga.

84. liesmu vilinājums

Cik skaistas ir vasaras naktis pie ugunskura! Mums nemaz nenāk miegs, laiks aizrit sarunās un dziesmās.

— Paskat, cik daudz tauriņu lidinās gar mūsu ugunskuru! — Pēteris rādīdams ar roku visapkārt, saka. — Laikam grib sasildīties.

— Diez vai, — domīgi vērodams, atbild Vilnis. — Nekāda sildīša nās, re, nesanāk: tie ieskrien liesmās un aiziet bojā.

— Lūk, atkal viens sadega! — iesaucas kāda meitene.

— Vilnim taisnība, — pionieru vadītāja ieteicas starpā. — Tauriņ siltuma nemeklē. Bet ugunskura liesmas tos pievelk gan. Kāpēc?

Un pionieru vadītāja mums izskaidro liesmu vilinājuma spēku, kairi pakļaujas daudzi kukaiņi.

85. klusums, kas nav klusums

— Cik savāds, neparasts klusums valda visapkārt, — spriedele zēni. — Laikam tāpēc, ka patlaban ir pusnakts un visa dzīvā radība jau atpūšas.

— Bet jūs ieklausieties labāk! Nakts trokšņi ir klusāki nekā dienas! — Pionieru vadītāja nepievienojas zēnu domām. — Mēs esam pieraduši pie skaļiem trokšņiem un klusos it kā nepamanām. Kas ir, pārbaudīsim, vai tiešām nesadzirdēsim neviena trokšņa …

Sasprindzinām dzirdi un mēģinām ieklausīties naktī. Vilnis pirmais sadzird viegli džinkstošu skaņu. Liekas, tiek uzvilkta neredzama mūzikas instrumenta stīga. «Dzzz, dzzz…» noskan un pagaist nakts klusumā.

«Klak-klak-klak-klak!» — tālumā kāds sāk uztraukti klabināt.

«Zinn-zinn-zinn-zinnnnn …» — netālu no auss kāds uzmācīgi iesīcas. Tad atkal iestājas klusums.

«Pēk-pēk-pēk-pēk…» — pēc brītiņa atskan, un Līčupē ieplunkšķas ūdens.

Tad pārupē ierejas aizsmacis suns. Jocīgi — tur tak nav māju, vienīgi pļavas un krūmāji! Riešana atkārtojas, un tūdaļ atskan žēls, stiepts brēciens: «Bie-ē-ē!»

— Tātad nakts klusums ir tikai šķietams, kā paši nupat pārliecinājāties, — saka pionieru vadītāja. — Bet kas šie ir par trokšņiem, kuri traucē nakts mieru?

86. krāšņie lidoņi

Rīts. Ezermalā pēc brokastīm vēl brīdi uzkavējamies. Man ļoti patīk spāres. Ar interesi vēroju, kā tās lido. Tikai šad tad nometas uz kāda zara vai zāles stiebra.

Spārēm ir pavisam plāni spārni; saulē tie mirdz. Lūk, netālu aizlido garām liela, zaļgana spāre! Un tepat gar meldriem — brūna.

Interesanti, no kā spāres pārtiek? Ko tās ēd?

87. sanitāri darbā

— Paskaties! — Vilnis mani nograbj aiz piedurknes. Es apstājos. Apstājas arī pārējie pārgājiena dalībnieki.

— Kas noticis?

— Paskaties, kas te notiek!

Blakus taciņai guļ beigts meža pelēns. Ap to rosās vaboles ar oranži svītrotiem spārniem. Bez īpašas komandas tās naski sāk rakt zemi. Vicini pelēna pusē drīz vien paceļas valnītis, bet liesi zem pelēna — bedrīte. Kad kukaiņi arī otrā pusē paraksies zem beigtā pelēna, tas viegli iegrims bedrē.

— Un ko pēc tam? — vaicā Pēteris.

— Pēc tam vaboles ar irdeno augsni pelēnu apbērs, — es saku.

— Pag, pag, — pionieru vadītāja ierunājas, — tu aizmirsi pateikt, ka kukaiņu mātītes vispirms beigtajā pelēnā iedēs oliņas. Apmēram pēc nedēļas izšķilsies kāpuriņi, kas mitināsies un barosies trūdošajā dzīvnieciņā. Šīs vaboles mēdz dēvēt par meža sanitāriem …

— Bet kāds ir to īstais vārds? — Pēteris vēl grib zināt.

88. ķiršu ogas

Mūsu dārzā jau ienākušies ķirši- Tumši sarkani, sulīgi.

Māte sapirkusi cukuru un pošas uz lielu vārīšanu. Vectēvs viņu par to pazobo: sak, zaķis vēl mežā, bet šai jau katls uz uguns.

— Vai nu uz ogām ilgi jāgaida? — māte aizstāvas. — Ekur, Juris ar draugiem — viens, divi — novāks!

Pēcpusdienā mēs visi trīs draugi vectēva vadībā lasām no ķiršiem ogas. Te vectēvs, it kā starp citu, uzdod dīvainu jautājumu:

— Kā ir, puiši, — vai ķiršogas vienmēr ir vienādi apaļas un sulīgas?

Vilnis, drusciņ padomājis, atbild:

— Kamēr ogas aug un briest, tās katru dienu rnaina apmērus.

— Bet kad jau ir ienākušās? — Vectēva acīs uzzibsnī viltīga uguntiņa.

Mēs klusējam, jo neprotam atbildēt.

— Ķiršogas apjomu maina vienas diennakts laikā. Kā tad tu, Vanaga Acs, to neesi pamanījis? Dienā ogas ir mazākas nekā naktī, bet no rīta — vislielākās. Arī sausā laikā tās ir mazākas nekā lietainā…

Tā mums ir pirmā dzirdēšana.

— Bet kāpēc tā, vectēv?

89. izslāpušās kāršu pupas

Abi ar māmiņu strādājam dārziņā. Es nesu no dīķa ūdeni, un māmiņa laista. Gurķus un tomātus jo sevišķi cītīgi, tāpēc ka tiem pašreiz ir augļu augšanas laiks, kad mitrums ļoti vajadzīgs. Arī kāpostiem der vairāk veldzes, jo sāk riesties jau galviņas. Bet no lietus ne miņas.

Kad darbu pabeidzam, metas krēsla. Tvanīgu valgumu izelpo dobes. Māmiņa aiziet padarīt vakara soli, bet es vēl uzkavējos dārziņā. Te ieraugu, ka kāršu pupas sakļāvušas un noliekušas lapas. Laikam tām ūdens ticis par maz un tāpēc lapas sākušas vīst.

Nekas, es jūs padzirdināšu! Atnesu spaini ūdens un no jauna aplaistu kāršu pupu dobi. Tumsiņā, kad vēlreiz atnāku pupas apraudzīt, izbrīnos ne pa jokam: kāršu pupu lapas aizvien vēl noliekušās uz leju un sakļāvušās kopā. Vai tiešām dienā bijis tāds ūdene trūkums, ka vēl tagad tās nespēj atdzerties?

90. blāzmo pamale

Ir tveicīgs augusta vakars. Saulē jau nozudusi aiz apvāršņa, tikai rieta pusē bālganās mākoņu pūkas deg ar rožainu gaismu. Pamazām vakarblāzma nodziest un atnāk tumsa. Silta, bezvējaina un tik patīkama, ka nav nekādas vēlēšanās iet istabā. Labāk pasēdēt uz soliņa un paklausīties, kā dūkdama aizlido vabole un norā klusu sisina sienāži.

Augstu debesīs jau mirdz pa zvaigznei. Dienvidu pusē virs robotās meža līnijas pie paša apvāršņa malas pēkšņi noplaiksni gaiša blāzma, teiksmaini apspīdēdama retos mākoņus. Varbūt tuvojas pērkona negaiss? Taču grandienus nesadzirdu. Un atkal blāzma seko blāzmai. Liekas, it kā tuvējā pamalē plosītos ugunsgrēks un reižu reizēm liesmas uzšautos pāri tumšajām pamales koku galotnēm.

Vai zināt, kā sauc šo blāzmu un kā tā rodas?

91. varzu kurkuļi

Pavasarī vardes dīķī iznērsa milzīgu daudzumu ikru. Redzēju, kā no gļotainajām piciņām izšķiļas kāpuri — kurkulēni spīdīgi melnos uzvalkos. Kurš kurkulēns nebija manīgs un neprata labi slēpties, tas krita par laupījumu plēsējiem. Kurkulēnu skaits dīķī saruka.

Pēc kāda laika ieraudzīju, ka dažiem kurkulēniem izaudzis viens pāris kāju. Skatos uzmanīgi: jā, tikai viens pats- Otrs pāris izauga pavisam nesen. Mazās vardītes tūliņ atstāja dīķi un pārgāja dzīvot uz sauszemi.

Kuras kājas vardulēniem attīstās pirmās?

92. kur bija pazudušas vardes?

Jau vairākas dienas pieturas saulains, karsts laiks. Pie debesīm nav ne mākoņīša. Kolhoza laukā, kas atrodas pie upes, lopu bietēm apvītušas lapas.

Vēl pavisam nesen te upmalas pļavās redzēju lēkājam daudz dažādu varžu: pelēkas, rakstainas, zaļas. Bet tagad nemana it nevienas — šķiet, visas izmirušas.

Kādu rītu no pamales izlien tumšs mākonis. Nav ilgi jāgaida, un nokrīt pirmās lietus lāses. Tad nolīst ražens lietutiņš.

Pēcpusdienā atkal spīd saule, un es aizeju pāri pļavai uz upmalu. Cik tagad te daudz varžu! Kurp tikai pametu acis, visur lēkā gan lielas vardes, gan mazie šāgada vardulēni.

Kāpēc siltajās, saulainajās dienās vardes spēlēja paslēpes?

93. krupis

Kad atgriežamies mājās no darba skolas izmēģinājumu lauciņā, jau krēslo. Ejot pa celiņu, Pēteris saraujas un pakāpjas atpakaļ.

— Kas notika? — ievaicājos.

— Fui, paskaties!

Uz īsajām kājām neveikli gāzelēdamies, čāpo krupis — grubuļainu, pelēkbrūnu ādu.

— Tevi krupis nobiedēja?

— Jā. Vai tad tu nezini, ka tas izšļāc indi?

— Pasakas! — smiedamies atbildu. — Šādu spēju krupim nav.

— Tiešām nav?

— Nav. Cilvēki, kuri nepazīst krupi un nezina, ka tas ir derīgs dzīvnieks, pret to izturas ar riebumu un naidu, bieži vien pat nosit. Un tikai tāpēc, ka nepazīst tā parašas un dzīves veidu. Krupis taču medī kukaiņus, iznīcina tos milzīgos daudzumos. Dažas krupju sugas mūsu republikā tiek ar likumu aizsargatas.

— Savādi gan. Bet kādēļ krupi es nekad dienā neesmu redzējis? — Pēteris vēl noprasa.

94. gliemezis un bērzlape

Šķiroties norunājam rīt agri iet uz birztalu sēņot: tur parasti augustā jau parādās pirmās apšu bekas.

Otrā dienā vēl mazā gaismiņā draugi ir klāt. Katram līdzi grozs un nazis sēņu griešanai.

Ieejam mežā. Atrodu skaistu, dzeltenu bērzlapi, nogriežu un grasos likt groziņā. Te krāsainajā cepurītē ieraugu apaļus caurumus. Tādu sagrauztu sēni nav vērts mājās nest. Nogriežu citu. Zem tās cepurītes mielojas resns, ļumīgs gliemezis. Kustinādams taustekļus, viņš trauslajās lapiņās grauž caurumu. Labi, ka šī bērzlape vēl nav pavisam sabojāta. Pukodamies aizmetu gliemezi labi tālu sūnās.

— Paskat, Vilni, kā šis izgrauzis sēni! Visus šos draņķus vajadzētu iznīcināt!

Par lielu pārsteigumu Vilnis šoreiz nav ar mani vienis prātis. Viņš saka:

— Gliemezis sēnei nav nemaz tik kaitīgs, kā mums liekas. Tas ir pat ļoti vajadzīgs!

To es nekādi nesaprotu. Kādēļ vajadzīgs?

95. sēņu loks

Sēņojam jau labu laiku. Groziņi pildās. Tajos atrodas dzeltenās gailenes, bālās čiganenes, zeltainās priežu bekas, tumši brūnās alksnenes un bērzlapju podiņi dažādas krāsās. Vienīgi baraviku nav palaimejies atrast.

Satiekam trīs meitenes. Viņas sēnes no sūnām rauj raušus, jo nevienai līdzi nav naža. I\ā lai meitenēm to pasaka, kā lai aizrāda?

Vilnis šādu rīcību necieš un bez liekas gudrošanas saka:

— Meitenes, sēnes jānogriež ar nazi! Tās nav brīv raut no sūnām, jo tad izposta sēņotni un tai vietā vairs jaunas sēnes neaugs!

— Nepiesienies! — iesaucas lielākā meitene, un visas steidzīgi nozūd eg|u jaunaudzē.

Ejam tālāk un vērojam, kādās vietās sēnes visvairāk aug. Izrādās, ka tās labprāt aug lielu, vecu koku apkaimē. Prāvas priedes tuvumā atrodu baravikas. Un visas tās aug lokveidīgi ap koku.

Citā vieta Vilnis nogriež piecas brūngalvainas sēņu karalienes.

— Stumbra tuvumā baraviku nebija, — stāsta Vilnis. — Tās auga tur, kur beidzas zaru vainags.

Taisnība. Sēnes tiešām aug lokveidīgi ap koku.

Kāpēc?

96. koku asaras

Sēņojot ievērojam, ka uz egļu un priežu rēpejainās mizas vietām parādījušies sveķi: tie notecējuši pa stumbru kā dzintara lāses.

Mūsu pusē ļaudis saka, ka tās esot koku asaras.

Kādēļ dažam kokam sveķi izplūduši virs mizas, bet dažam nav? Kādēļ viens koks asaro, bet otrs turpat blakus — ne?

97. raganu spļāvieni

Ar pilniem groziem ejam mājās no meža. Skatāmies — kāds piespjau- dijis zāli. Spļāvieni redzami te vienā, te otrā vietā. Pat uz kārklu krūmu lapām.

— Kas to izdarījis? — vaicā Vilnis.

— Tie ir raganu spļāvieni, — Pēteris, kā allaž, ir visgudrākais.

— Tā tautā saka gan, tiesa, — es atbildu, — taču raganas dzīvo tikai pasakās!

— Kas tad zāli piespļaudījis? — Pēteris iecērtas.

Ari es vainīgo nezinu. Varbūt jūs zināt?

98. pētera kolekcija

Divus mēnešus Pēteris vāca kukaiņus. Teicās, gatavošot kolekciju skolai.

Kādā dienā viņš lepni parāda savāktos kukaiņus.

Skatos — maijvaboles, zaļais sienāzis, ūsainis, kas dūkdams vakaros izlido no slēptuves, skrejvabole, parastā mēslu vabole, zirneklis, kura garās kājas Pēterim nav izdevies iztaisnot, zeltmalu ūdensvabole, sarkanā mārīte, rožvabole, svītrainā lapsene, spāre ar plāniem, spīdīgiem spārniem.

— Nu, kā tev patīk? — jautā Pēteris.

— Nekas sevišķs. Parastie, visbiežāk sastopamie kukaiņi. Varēji papūlēties un noķert irsi vai briežvaboli.

— Nelaimējās … — Pēteris noplāta rokas.

— Bet, Pēteri, tavā kolekcijā visi eksponāti nav kukaiņi.

— Kā tad tā? Es tevi nesaprotu.

— Paskaties uzmanīgi! Tūlīt tu pats pateiksi, kurš no tiem nav kukainis.

99. zila zāle

Šorīt pieceļos agrāk nekā parasti. Kopā ar draugiem un vectēvu ir sarunāts iet makšķerēt. Paņemu mugursomu un sakārtoju visas lietas, kas tādās reizēs nepieciešamas. Pārbaudu, vai āķi kārbiņā salikti, vai pava- diņu aukla nav aizmirsta, vai rezerves pludiņi novietoti polietilēna maisiņā. Kad viss pārskatīts, paņemu tārpu trauku un eju laukā meklēt ēsmu.

Kas tad tas? Rīta saulē nora aiz mājas mirdz gaiši zilā krāsā! Kāpēc šorīt norā zāle ir zila?

100. būs lietus

Rita dzestrumā soļojam uz Līčupi, kur dzīvo plauži. Vectēvs teicās, esot tos iebarojis ar vārītiem putraimiem.

Ejam un, protams, sapņojam izvilkt vislielākās zivis. Kad nonākam upmalā, vectēvs iemet makšķeri, apsēžas un gaida, kad ēsmu paķers kāds plaudis.

Arī mēs iekārtojamies un sākam makšķerēt.

— Šodien būs lietus, — saku, vērodams bezdelīgas, kas lidojumā ar spārniem gandrīz vai aizskar ūdens virsmu.

— Kādēļ tu tā domā? — atjautā Pēteris.

101. īpatnēja zivs

Gaidīdami, kad sāks ķerties plauži, pusbalsī risinām sarunas par zivīm.

Tāpat kā citi dzīvnieki, arī zivis piemērojas apkārtējai dzīves videi. Mūsu ūdeņos mīt kāda zivs, kas piemērojusies dzīvei Baltijas jūrā un ar to saistīto upju grīvās. Acis tai atrodas vienā galvas pusē. un ķermenis acu pusē tumšs, brūngani dzeltens — līdzīgs apkārtnes krāsai. Kad dab- zinātnieki novietoja šo zivi akvārijā uz šaha dēlīša, tad drīz vien tās augšpuse nokrāsojās līdzīgi šaha dēlīša kvadrātiņiem — tumšākos un gaišākos toņos.

Kas tā par zivi?

102. ūdens zirneklis

Saulei priekšā aizpeld palss mākonītis. Tā kļūst blāva. Vilnis izvelk plaudi, man ķeras prāvas raudas, vienīgi Pēterim neveicas. Ne velti viņa acis vairāk klīst apkart nekā vēro pludiņu.

— Kāds dīvains radījums! — viņš saka.

— Ūdens zirneklis, — atbildu.

Mēs vērojam, kā ūdens dzīvnieciņš strādā. Uzpeld līdz ūdens virspusei un iznirst laukā. Brūnais vēderiņš pārklāts ar sīkiem matiņiem. Pagrozās un atkal ienirst ūdenī. Pie pūkainā vederiņa pielipušie gaisa pūslīši zirnekli padara sudrabotu.

Zem ūdens ieraugām savādu veidojumu — starp ūdensaugiem noausts zvanveidīgs, sudrabots kupols. Zirneklis pazūd tajā, nokrata sudrabotos pūslīšus un uznirst atkal pēc gaisa.

Kāpēc zirneklis savā zemūdens mājā uzkrāj gaisu?

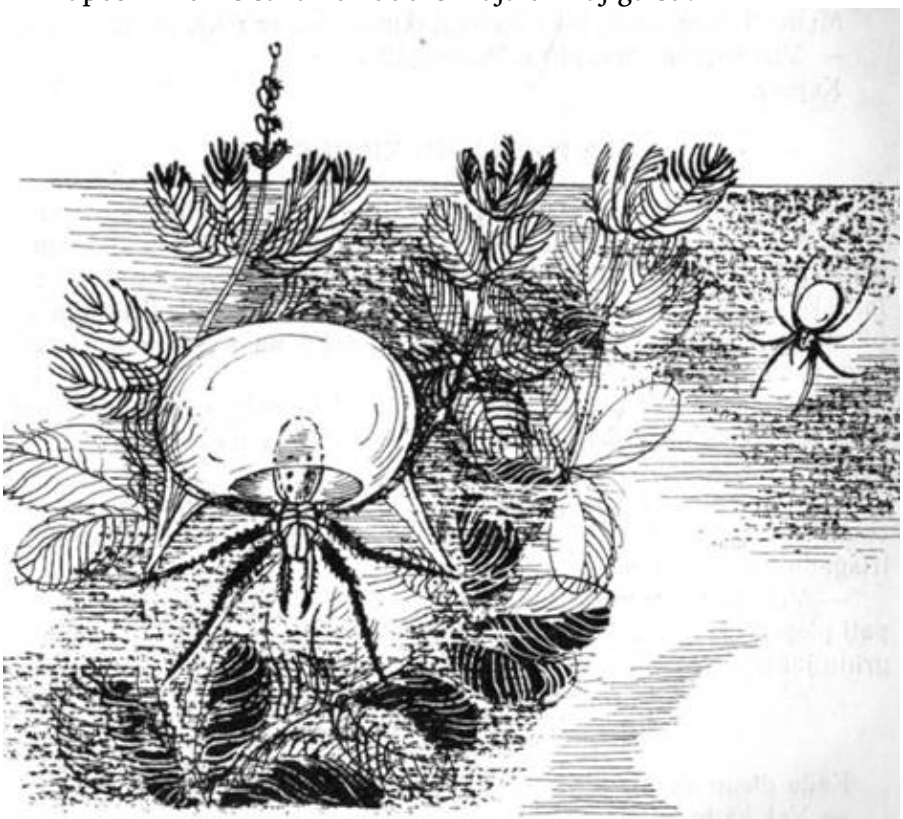

103. GRIEŽAS KĀ VILCIŅŠ

Makšķernieku gaitās mūs pavada kaimiņmājas suns Leda. Sākumā mēs gan pukojamies par nelūgto biedru, tomēr suns makšķerēšanu netraucē: noliecies uz vēdera, vēro ūdeni kopā ar mums. Tā kā šai atvarā zivis ne visai kožas, dodamies uz citu vietu. Leda nāk nopakaļ, asti luncinādama.

Kad apsēžamies krastā un iemetam makšķeres, pēkšņi atskan Pētera balss:

— Ei, Ledai kaut kas noticis!

Atskatāmies. Suns tiešām izturas dīvaini: vairākas reizes apgriežas riņķī, it kā gribēdams saķert astes galu, tad apstājas un vēlreiz apgriežas. Un tikai pēc tam apguļas, nolikdams purnu uz ķepām.

Mums liels brīnums, taču vectēvs, atmezdams ar roku, saka:

— Visi suņi tā dara, pirms liekas gulēt.

Kāpēc?

104. PAR VIENU KILOGRAMU

— Jūs jau zināt, ka visplēsīgākā saldūdens zivs ir līdaka, — vectēvs stāsta. — Reiz mēs ar draugu devāmies uz līdakām. Tas notika augusta beigās, kad līdaku rijība pieaug. Kādā atvarā zaļsvārce nokoda manai makšķerei āķi. «Zēl,» es nopukojos, «bija labs āķis!» Cik liels bija mans pārsteigums, kad pēc brīža Gusts izvilka līdaku un sacīja: «Se, saņem nu savu pazaudēto āķi!»

Izrādījās, ka pēc neliela starplaika šī līdaka nebija baidījusies paķert otru tikpat viltīgu ēsmas zivtiņu, taču šoreiz tā no asā āķa vairs vaļā netika.

Līdakas rijīgums ir saprotams, jo zaļsvārce ātri aug. Viena gada vecumā tā sasniedz 12—15 centimetru garumu, divu — 25 centimetrus, bet trīsgadīga līdaka ir jau 30—35 centimetrus gara.

— Vai varat iedomāties, cik kilogramu zivju līdakai jānomedī, lai pati pieņemtos svarā par vienu kilogramu? — vectēvs beigās mums uzdod grūtu jautājumu.

105. VILTĪGIE ĀĶĪŠI

Kādu dienu nāku mājās no sēņošanas. Pretī skrien meitenes un sauc:

— Vai, kā tu esi novārtījies!

— Es — novārtījies?… Nevar būt! — Pametu skatienu uz kājām, biksēm un svārkiem.

Ahā! Saprotu. Meitenēm taisnība. Svārku un bikšu drēbē ieķērušās sīkas, brūnas sēkliņas. Satveru vienu pirkstos un mēģinu izvilkt. Iegarenajai sēkliņai galā ir asi āķīši. Tie ir viltīgi un stipri: nopurināt nav ko domāt. Ņemu pa vienai sēkliņai un dusmodamies lasu laukā.

Kā jūs domājat, kāpēc šīs sunīšu sēkliņas ķeras garāmgājējiem biksēs?

106. jāpārbauda kārlis

Pēc garā vasaras brīvlaika atkal esam skolā. Pirmajā dienā katram gribas pastāstīt vissaistošāko vasaras piedzīvojumu. Patiesībā mēs visi jau sen bijām noilgojušies pēc skolas.

Šogad mūsu klasē mācīsies jauns skolēns, Kārlis vārdā. Viņa tēvs kolhozā strādāšot par mehāniķi — labošot traktorus un kombainus. Atbraukuši no rajona centra.

Jānoskaidro, vai Kārlis labi pazīst dabu. Bieži vien pilsētnieki no dabas parādībām nekā nesajēdz. Taču Kārlis, izrādās, ir gudrāks, nekā domāju. Uz jautājumu par zivīm viņš atbild pareizi, bez ilgas domāšanas.

— K|ūst vēsāks, — turpinu. — Daudzi putni jau aizlidojuši uz dienvidiem. Kārli, pasaki, kādi putni no mums aizlido paši pirmie!

Kārlis savelk pieri. Jautājums nav viegls. Diezin vai izdomās…

RUDENS

..

107. darba pilnas rokas

Vasaras beigās un rudeni kolhozniekiem darba pilnas rokas. Jāpabeidz vākt vasarāju labība, jāplūc lini, jāsēj ziemāji, un tad jau kartupeļi gaida savu kārtu. Mūsu klases pionieri visu laiku palīdz lielajiem darbos. Tagad strādājam kolhoza augļu dārzā. Vācam ābolus un liekam seklās, garenās kastēs.

Puk … Puk … Puk … Tepat aiz dārza ducina traktors.

Rūsganā rugaine maina krāsu: traktora aizmugurē paliek tumša, mikla uzartas zemes strēle.

— Atraduši īsto reizi! — pukojas Pēteris. — Pašā karstākajā ražas novākšanas laikā noņemas ar aršanu! Tikpat labi to varētu darīt pavasarī, kad laika vairāk.

Vai Pēterim taisnība?

108. ābols un seklas

Šodien kolhoza dārzā vācam mālābolus.

Mēs ar Vilni, atvilkdami elpu, piemetamies uz apgāztas kastes, paņemam pa ābolam un kožam sulīgajā mīkstumā.

— Paklau, vai tas nav interesanti? — saka Vilnis. — Ābols ir piebriedis un sulīgs, tā pašā vidū atrodas ienākušās sēklas, kur gaisa siltuma un mitruma tām pietiekami…

— Nu, un?

— Nu, bet pasaki — kāpēc ienākušās sēkliņas ābolā neuzdīgst?

— Jā, nekad nav redzēts, ka tās ābolā uzdīgtu. — Neziņā paraustu plecus.

109. neparastie lidoņi

Skolas izmēģinājumu lauciņā novācam puķu sēklas. Katru šķirni liekam atsevišķā papīra maisiņā.

Kur-lī… Kur-lī… — atskan zilajās debesīs.

Mēs atgāžam galvas un vērojam dzērvju kāsi. Putni ritmiski vēcina spārnus: augšup — lejup, augšup — lejup.

Kur-lī… — atskan tālumā, un meitenes pamāj sveikas dzērvēm. Man kļūst skumji. Kopā ar putniem no mums atvadās vasara.

Te gaisā ieraugu lidojam neparastus sudraba tīmekļus. Tīmeklis aiz timekļa, un katra tīmekļa galā — mazs lidonītis. Tīmekļos kā burās pūš vējš, un mazie lidonīši ceļo uz priekšu. Parādu tos skolotājai.

— Zirnekļi, — viņa paskaidro. — Vai zināt, kurp tie dodas un kas viņiem liek ceļot?

110.uz siltajām zemēm

— Vai varat pateikt, kurā menesī aizlido lielākā daļa gājputnu? — jautā skolotāja.

— Septembrī! — mēs visi korī atbildam.

Skolotāja pasmaida.

— Jā, tā ir. Taču tie apmetas dažādās vietās. Tā, piemēram, meža pīles un mājas strazdi aizceļo tikai līdz Anglijai. Slokas pārziemo Anglijā, Francijā, Itālijā. Ķīvītes dodas uz Franciju, Spāniju, Portugāli. Turpat

arī daļa mūsu cīruļu atraduši savu ziemas mājvietu. Cielaviņām cit; ceļš — gala mērķis Ēģipte. Mūsu stārķi ir vēl dižāki ceļotāji: tie veic ap desmit tūkstoš kilometru garu ceļa gabalu līdz Dienvidāfrikai, — skolotāji pastāsta un tad vaicā: — Kā jūs domājat, bērni, kāpēc gājputni rudeņos dodas tik tālu prom? Tos taču sedz biezs spalvu kažoks tāpat kā zvirbuļus, kuri ziemu pavada tepat pie mums un nenosalst. Nu, kurš pateiks?

111. tikšanās

Kādu dienu mežā riekstojot iztraucējam stirnu pari. Vasaras rūsganais' tērps tām jau sācis pieņemt ziemas brūnganpelekos toņus un ap asti veidojas baltais plankums, tā saucamais spogulis. Ar slaidiem lēcieniem abas pazūd smalcē. j

— Kāpēc stirnām, aļņiem un briežiem ir ragi? — es vaicāju.

— Laikam skaistumam, — Pēteris tūlīt atbild.

— Nē, tā nu nav vis.

— Aizsardzībai… — Vilnis izteic savas domas.

— Taisnība! Vectēvs stāstīja, ka alnis ar kājas spērienu varot pat vilku nosist. Savstarpējās cīņās aļņi un brieži izmantojot ragus, bet vasarā šie ragu žuburi lielajiem dzīvniekiem palīdzot atvēsināties.

— Tiešām? — draugi brīnās. — Kā tas iespējams?

Es neatbildu, bet aizeju krūma viņā pusē un noliecu riekstu pilno zaru. Lai pagudro paši!

112. vīngliemezis

Mūsu skolā tradicionāli kļuvuši pārgājieni «Pretī pavasarim» un «Zelta rudens». Pārgājiena dienā agri sapulcējamies skolā. Pionieru vadītāja un klases audzinātāja sadala pienākumus. Pēterim jāmēra ūdens temperatūra. Man, Vilnim un Ainai jāatzīmē interesantākie novērojumi. Tie noderēs vēlāk, kad rakstīsim pārgājiena aprakstu.

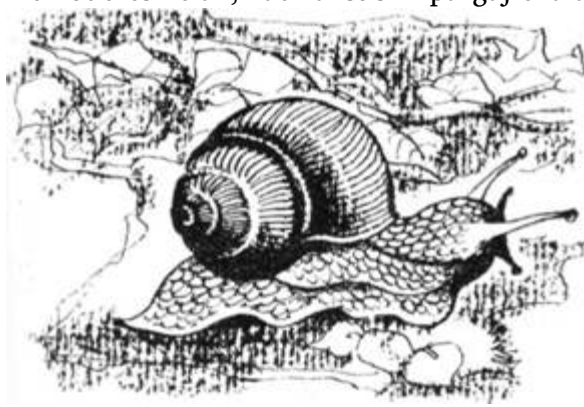

Sākumā soļojam pa ceļu, tad cauri mežam dodamies uz Līčupi.

Ejot lejā pa lapkoku nogāzi, atskan kliedziens. Maija uzkāpusi uz sēnes, paklupusi un nostiepusies zālē visā garumā. Nav jau nekas liels — /.iile mīksta. Droši vien skatījās apkārt un nepavēroja. kur kāju liek. Maija pieceļas, rokā turēdama lielu, brūnganu gliemezi.

— Re, ko atradu! — viņa sauc.

Uz plaukstas guļ vīngliemezis, ierāvies spirālveidīgajā gliemežnīcā. Saskrienam apkārt. Gribam atradumu apskatīt un aptaustīt.

— Pirmo reizi redzu tik lielu gliemezi!

Skolotāja pastāsta, ka tas ir vīngliemezis, kas mūsu republikā ir ar likumu aizsargāts savvaļas dzīvnieks.

— Vīngliemezis nav mūsu dzīvnieks, — es ierunājos, gribēdams palepoties ar savām zināšanām. — Senos laikos tas pie mums atvests, iedzīvojies Latvijas apstākļos, tagad sastopams parkos un lapu koku mežos.

— Teicami! — Skolotāja pasmaida. — Bet, ja esi iesācis, tad izstāsti visu līdz galam. Kur tad ir vīngliemeža īstā dzimtene?

Re, kā iet, kad pārsteidzas. Es nosarkstu, jo nezinu, ko atbildēt.

113. upes gaita

Pa taciņu uzkāpjam Līčupes kraujā un raugāmies lejā. Cik neparasts skats, kad zaļās egļu piramīdas un krumāju lapotnes atrodas lejā — zem mums. Skatāmies uz upes līkumiem un spriežam, kā tie veidojas.

— Upes sākums ir avots un strauti, — Pēteris sāk gudri spriedelēt, — un tie tek pa slīpumu lejup …

— Vai nebija jāpiebilst, ka tecēšana notiek pa ūdens izskalotu padziļinājumu? — Vilnis smīnēdams piebilst.

— Cik tu esi sīkumains! — Man ne visai patīk Viļņa piebilde. — Sākumā no tiesas upe ir niecīga …

— Bet vēlāk kļūst platāka un dziļāka … — Vilnis turpina. — Atceries, skolotāja vēl sacīja, ka augštecē tā ir straujāka, vēlāk rāmāka …

— Ne vienmēr! Šaurā vietā upe aizvien ir straujāka, bet platākā — rāmāka … — Sarunā iejaucas arī musu jauniņais.

— Bet sakiet man — kāpēc upes tecējums ir līkumains?

Mēs vēlreiz pametam skatienu uz Līčupes zilgano, līkumoto jostu, kas aizstiepjas pāri pļavai, vietām ieslēpdamās krūmājos, un gudrojām, ko Kārlim atbildēt.

114. pazuduši?

Pa šauro taciņu uzmanīgi kāpjam lejā.

Krastā pa vecam paradumam aizeju līdz sēklim. Zēni nāk līdzi.

— Te mēs parasti ķeram grunduļus, — rādu un stāstu. — Sēklī zivtiņu, ka biezs! Var noķert ap divdesmit trīsdesmit…

— Nelielies! — Zēni smejas. — Kur tad ir tavi grunduļi, ja tos nekur neredz?

Labu brīdi pētu sēkli. Taisnība, zivju nav. Neērti, jo man ne prātā nebija nācis lielīties.

— Pagājušajā nedēļā saķērām, cik uziet… — Mēģinu aizstāvēties. — Paprasiet Vilnim!

— Varbūt tie nosaluši, jo vienu nakti bija liela salna! — zobojas zēni, bet man sirds ir pavisam pilna: no tiesas, kur pazuduši grunduļi?

115. vilkvālītes

Gar upmalu ejam tālāk.

Kādreizējie zaļie kalmju lapu zobeni pēc pēdējām salnām it kā aprū-ļ sējuši. Garās niedres trīsina kuplas ziedkopu skaras. Meldri, kas vasarā iekļāva upes tecējumu kā zaļa siena, arī pārvērtušies un kļuvuši brūni. Šķiet, arī tos nokodusi salna.

— Vālītes! — cita caur citu iesaucas meitenes.

Spītējot vējam, rudens saulē savus dižos augumus izslējušas vilkvālītes. Gandrīz katrai ir brūna, samtaina vālīte galā.

Ja krasts nebūtu staigns, meitenes droši vien kluptu vālītēm klāt: gri-ļ bēlu noplūkt un pārnest mājās.

Skolotājai tomēr laimējas vienu nogriezt. Viņa to rāda mums un jautā:

— Kas tad īsti ir šī brūnā vālīte?

116. vai sēnes aug kokos?

Mežs pakluss. Arī mēs kādu laiku ejam klusēdami. Pēkšņi Maija ar skaļu prieka saucienu paziņo, ka mežmalā atradusi apšu beciņu ar sarkanīgu cepurīti un resnu, bālganu kātu. Ja atrasta viena, tad tuvumā jābūt arī otrai!

Maija izmeklējas bērza apkārtnē. Nav. Paskatās zem biezajam egļu skujām. Nav.

— Maija, vai tu gribi atrast sēnes? — prasu. — Tad paskaties, re, tai kokā!

— Kokā! Vai tad sēnes aug kokos?

Maija neticīgi paceļ uz augšu acis. Patiesi — sausā priedes zariņā vīd sviesta beciņas un bērzlapes.

— Kā tās tur nokļuvušas? — Maija rausta plecus.

— Nezinu, nezinu, — es smiedamies atbildu.

117.sarkanĀs podziŅas

Atpakaļceļā uz skolu mums jāiet gar purvu. Iezaļganā sūna nav mainījusi krāsu. Šķiet, to nebaida dzestrie rīti, salnas un lietavas. Gluži otrādi — purvs izgreznojies: zaļajam sūnu svārkam piešūtas sarkanas podziņas.

— Dzērvenes! — klaigā Pēteris, norauj ogu un iemet mutē. — Skāba!

— Skāba gan, bet dzērvenēs ir daudz vitamīnu, — aizrāda skolotāja.

— Lasīsim ogas! — ierosina meitenes.

Patiesībā tā nav slikta doma. Nometamies tupus un lasām pacietās, apaļās ogas.

— Kāda tieva stīdziņa! — sauc Aina. — Un cik gara!

Patiešām, katrai dzērvenei klāt ir tieva stīdziņa, kuru sūnās pat grūti pamanīt. Tā beidzas pie maza auga ar spīdīgām lapiņām. Pavirši skatoties, liekas, ka dzērvenes sabērtas sūnās un tām nav nekāda sakara ar sīklapainajiem augiem.

— Vai varat paskaidrot, kādēļ dzērvenēm ir ādainas, spīdīgas, it kā novaskotas lapas? — jautā skolotāja.

118. kokiem birst lapas

Ir sestdiena. Pie manis atnākuši draugi.

— Puikas! — mūs uzrunā vectēvs. — Ir kāds darbiņš. Tieši jūsu gaumē. Rau, paņemiet šito bunduli un sarociet sliekas! Vismaz simtu! Un meklējiet pašas treknākās. Rīt jums skolā nav jāiet, tāpēc iesim vēdzelēs.

Paķeram lāpstu un steidzamies izpildīt uzdoto. Aiz kūtiņas vasarā slieku bija, cik uziet. Nav daudz ko gudrot, ķeramies pie darba.

— Vai nav skaisti! — Vilnis rāda uz tuvējiem bērziem, kas sākuši jauj zeltoties.

— Ei, Juri, kādēļ rudenī lapas kokiem kļūst dzeltenas un pēc tam no-J birst? — iejautājas Pēteris.

— Pārāk vienkāršs jautājums, — smejas Vilnis.

— Ja tev šķiet jautājums pārāk vienkāršs, tad paskaidro! — Pēteris] dusmīgi nosaka.

119. ezis un lapas

Rokot tārpus, pēkšņi ieraugām, ka lapās kāds kūņojas. Paslēpjamies aiz kūtiņas stūra un vērojam, kas tas tāds.

Ezis! Visu vasaru tas dzīvoja mūsmāju tuvumā. Lai kā meklējām, tomēr viņa migu neatradām. Tātad arī pa ziemu viņš paliks tepat. Laikam labu vietu migai atradis.

Ko ezis lapās dara? Vai! Vārtās pa zemi, tad, visapkārt lapām aplipis, pieraušas kājās un pukšķinādams aiztipina.

— Paraksim vēl tārpus, — ierosinu. — Varbūt ezis atgriezīsies. Ilgi nav jāgaida. Mūsu paziņa ierodas atpakaļ bez lapām un pēc brīža ļ

ar lapu segu uz muguras atkal dodas prom.

— Ezis nav sētnieks, — smejas Vilnis, — bet lapas tam vajadzīgas. Kādam nolūkam?

120. sudrabotā zivs

Pēcpusdiena atnāk ar mākoņiem pieblīvētu pamali. Brīžiem līņā smalks lietus — un pasaule ietinas pelēcīgā plīvurā. Jau domājam, ka vēdzeļu ķeršana izjuks. Tomēr vectēvs, dungodams dziesmiņu, berzē rokas un rosīgi kravā makšķeres ar rupjām auklām un smalkākām pavadiņām.

— īstais vēdzeļu laiks! — Viņš priecājas. — Ja šitā līņās un mēness nespīdēs, tad jābūt labam lomam!

Tikai tagad atceramies, ka rudeņos vēdzeles ķeras visdraņķīgākajā laikā. Vectēvs sameklē brezenta jakas, citādi makšķerējot galīgi sālīsim.

Nonākam upmalā. Vectēvs katram iedod divas auklas un pastāsta, ka vēdzeļu makšķerēšanas vietai neesot jābūt īpaši dziļai. Vislabākais, ja tai zvirgzdains, akmeņains pamats. Mēs upi pazīstam un blakus

Vectēvam atrodam, pēc mūsu domām, ne sliktākas vietas. Vēl ir gaišs, un sliekas uz āķa izdodas tīri labi uzlikt.

Iemetam makšķeres ūdenī, piestiprinām tievai lazdas šķeistai zvaniņu, kas piesiets pie auklām. Un nu varam sākt gaidīt. Kad vēdzele paķers esmu un dosies projām, zvaniņš signalizēs, ka zivs pieķērusies.

— Puikas! Iekurināsim uguni! — aicina vectēvs un attin līdzpaņemto rokas makšķeri.

Viegli pateikt — iekurināsim uguni! Kur lai sameklē sausus zarus? Meidzot zem kuplām eglēm palaimējas atrast nesalijušas kritalas. Pēc brīža mazais ugunskurs uzliesmo.

— Līdz vēdzeļu ķeršanās laikam gribēju izmānīt kādu raudu, bet, redzams, šoreiz neizdosies, — saka vectēvs. — Laikam jau par tumšu.

Un tieši šajā brīdī mazais pludiņš, kas visu laiku rāmi peldēja, sašūpojas un pazūd ūdenī. Vectēvs piecērt un izceļ prāvu sudrabotu zivi.

— Tā tik ir rauda! — es iesaucos.

Vectēvs ar zivi vienā un makšķeri otrā rokā nāk tuvāk pie ugunskura.

— Nav vis rauda.

— Tā ir karpa, — Vilnis lietpratīgi nosaka.

— Mazliet tuvāk patiesībai. — Vectēvs zivi svārsta rokās. — Krietni augusi!

— Vecotēv, kas tā īsti ir par zivi? — es nenociešos.

— Sudrabkarūsa!

— Tā taču dzīvo dīķos, — brīnāmies, — bet tu izvilki upē!

— Nav ko brīnīties. Tepat kaimiņu kolhozā lietus gāze pārrāva dīķa slūžas. Ūdens ar visām zivīm ieplūda Līčupē. Sudrabkarūsas

tagad sastopamas gandrīz visur. Ezeros ielaiduši cilvēki, uz upēm atbēgušas pašas. Sudrabkarūsas pie mums kādreiz tika ievestas no Amūras. Tās ir dīvainas zivis. Savā dzimtenē sudrabkarūsu mātītes un tēviņi dzīvo vienkopus, bet mūsu apstākļos no ikriem izšķiļas tikai mātītes.

— Kā sudrabkarūsas vairojas, ja nav tēviņu? — Mēs nesaprotam.

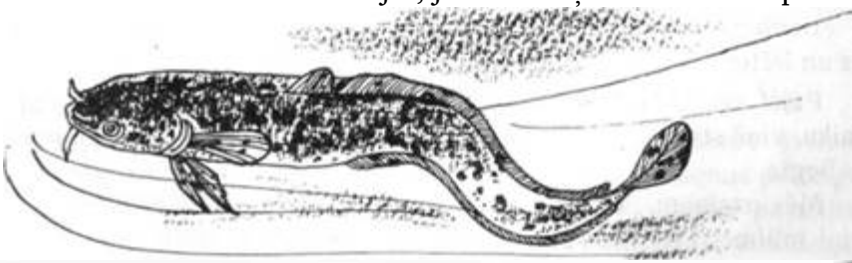

121. kur ziemo vēzi?

Sāk arvien vairāk krēslot. No sanestajiem zariem pašus resnākos pie- I metam ugunskuram. Gaisā uzvirpuļo dzirksteles, kas pamazām izplēn. I

Pēkšņi ieskanas vectēva makšķeres zvaniņš. Viņš pirmais izvelk ne- I lielu vēdzelīti.

— Kādēļ pavadiņu raisāt nost? — prašņā Vilnis.

— Vēdzele kumosu ierij dziļi. Kamēr āķi dabūšu ārā, paies ilgāks laiks, I nekā piesienot jaunu pavadiņu.

Zvana mūsu makšķere. Steidzamies pie krasta. Kuram?

Laimīgais ir Vilnis. Arī viņš izvelk pirmo zivi. Pagaidām tukšā esmu I es un Pēteris.

Paiet vēl brīdis, bet makšķeres klusē. Neklusē vectēvs. Lai īsinātu laiku, viņš stāsta par vēžiem. Zēl, ka mūsu republikā to ķeršana pagaidām 1 noliegta.

Mēs uzzinām, ka pēc izšķilšanās vēžu kāpuru lielums esot tikai de- j viņi milimetri un ka spīļainie dzīvnieki augot gaužām lēni. Trīs gadus ļ

vecs vēzis esot tikai desmit centimetru garš. Vēžu mātītei no ikriem izšķilties jio piecpadsmit līdz trīsdesmit pēcnācēju, un tos apdraudot dažādi Ienaidnieki.

— Vasarā Līčupē šur tur vēl var pamanīt kādu vēzi, — vectēvs saka. — Tie rāpo pa smiltīm un palien zem akmeņiem.. Bet tagad? Kur slēpjas vēži rudenī un ziemā?

122. LAŠU ATMIŅA

Beidzot ieskanas manas makšķeres zvaniņš. Kad atgriežos pie ugunskura, esmu lepns: man vislielākā vēdzele!

Kamēr gaidām piekožamies citas, vectēvs turpina stāstīt.

Starp zivīm sevišķi augstas orientēšanās spējas esot lašiem. Tie nopeldot pat tūkstošiem kilometru, pārvarot vislielākos šķērš|us un tomēr atgriežoties nārstot tajās pašās upēs un strautos, kur pirms gadiem izšķīlušies no ikriem.

Gaujas laši atgriežas Gaujā, Salacas laši — Salacā.

— Bet kā tad laši atrod savas dzimtās upes? — es nenociešos.

123. PĒRKONA NEGAISS VĒLĀ RUDENI

Ir jau pāri pusnaktij, kad pārnākam mājās. Noķertās vēdzeles atdodu māmiņai. No divpadsmit zivīm divas ir krietni brangas. Noģērbjos, iekritu gultā un tūlīt aizmiegu.

Pamostos diezgan vēlu. Ir taču svētdiena. Pēkšņi — neticu pats savām ausīm — atskan pērkona grāviens. Pielecu kājās un pieskrienu pie loga. Pāri mežam guļ blāķains, melns mākonis. Gaiša blāzma izgaismo rudens debesis! Zibens! Atkal atskan skaļš pērkona grāviens. Rudenī pērkons? Bet tad notiek vēl lielāks pārsteigums: lielais, melnais mākonis sāk birdināt … ķepīgas sniega pikas. Neko nesaprotu. Ducina pērkons — un krīt sniegs!

Kaut ko tādu vēl nebiju pieredzējis.

124. ASNU ZAĻUMS

Māmiņa sūta mani uz kolhoza centru, jo no veikala jāpārnes sviests, cukurs un sāls. Lēnām soļoju pa ceļu un pētu, cik pasaule tapusi pelēcīga. Ceļmalas zāles stiebri nosaluši brūngani. Vasaras krāsainība pazudusi. Tā tas ir katru rudeni vistumšākajā dubļu laikā pirms sala iestāšanās.

Un tomēr dabā sastopamas vel arī košas krāsas. Netālu no centra starp diviem pakalniem acis priecē spilgts zaļums. Tas ir rudzu lauks, kurā dzīvo miljardiem asniņu, kas nākamajā gadā izaugs par gariem rudzu stiebriem, izdzīs vārpas un dos krietnu ražu.

Kādēļ rudzu asni nebaidās sala?

125. zirņu spēks

Man ir paradums pārlasīt jaunās skolas mācību gramatas. Neatceros, kurā atradu mēģinājumu ar sēklām. Sēklas ir. Pudele ir. Kāpēc šo mēģinājumu nevarētu izdarīt mājās?

Pēcpusdienā, saticies ar Pēteri, saku:

— Nāc līdzi! Es tev parādīšu interesantu mēģinājumu.

Pēteris tūlīt gatavs nācējs.

Mājās sameklēju nelielu pudeli un māmiņai izlūdzos zirņus. Mēģinājumam viņa tos neliedz.

Abi ar Pēteri ieejam virtuvē. Es ieberu pudelē zirņus un pieleju trauku pilnu ar ūdeni. Pēc tam pudeli noslēdzu ar aizbāzni un atstāju mazgājamā bļodā.

— Tu neāzē mani! Kur tad ir tas interesantais mēģinājums? — Pēteris pikti vaicā.

— Pēc pāris stundām tu pats to savām acīm varēsi skatīt, — atbildu.

Dodamies istabā, spēlējam dambreti un skatāmies televīzijas pārraidi

skolēniem. Laiks paiet nemanot. Jau krēslo, kad ieejam virtuvē. Mazgājamā bļodā guļ saplēsta pudele.

— Kas to izdarījis? — jautā Pēteris.

— Zirņi.

— Nemānies! Kā sīkie, mazie zirņi var pārplēst pudeli?

— Āre, ka var! Tas ir mēģinājums, kuru gribēju tev parādīt.

— Kur zirņiem radās tāds spēks? Un kāpēc vispār tas šiem vajadzīgs? — Pēteris gudro, bet nevar izgudrot.

126. par zeķēm

Svētdien no rīta vectēvs taisās iet uz mežniecību — esot šādas tādas darīšanas. Pavaicāju, vai mēs drīkstam iet līdzi. Labi, lai skrienot pakaļ draugiem.

Ārā sauss, tīkams laiks, nedaudz zem nulles. Jaušams, ka tuvojas ziema.

Aizskrienu līdz Pētera mājām un pastāstu, kas par lietu. Kamēr ar Pētera māmiņu runājos, Pēteris tusnīdams auj kājas: uzvilcis vienas vilnas zeķes, stīvē tām virsū otras.

— Vienu zeķu pāri velc nost! — iesaucos.

— Kā? Ārā tak salst. Divas zeķes labāk sildīs, — iebilst Pēteris.

— Sildīs mazāk.

— Vai tas var būt? — Pēteris neticīgi paskatās manī un tomēr paklausa.

Kādēļ es Pēterim liku novilkt vienas zeķes?

127. ziemas strazdi

Mežmalā ieraugām vairākus putnus strazda lielumā ar sarkanbrūnām mugurām, skaistiem cekuliem, gaišākiem vēderiem un dzelteniem plankumiem uz spārniem.

— Ziemas strazdi, — Pēteris izdomā putniem nosaukumu.

— Atradis īsto vārdu! — nicīgi novelk Vilnis.

— Nestrīdieties! — vectēvs apsauc draugus. — Pēteris trāpīgi pateica. Lidojumā putni atgādina strazdus. Vai jūs zināt, ka tie ir ciemiņi un pie mums ieradušies no ziemeļiem? Parasti šie caurceļojošie putni Latvijā vērojami vēlu rudeņos un pavasaros, dažreiz arī siltākās ziemās, it īpaši tad, ja rudenī bijusi bagātīga pīlādžu raža. Protams, īstais nosaukums tiem nav ziemas strazdi.

Varbūt zināt, kā sauc šos putnus?

128. ĶĒRPJI

Nopriecājušies par zīdastēm, soļojam tālāk. Gaiss ir svaigs, dzestrs. Ja gadās uzkāpt sausam zaram, troksnis atbalsojas dziļi mežā.

— Vectēv, — es ieminos, — ir kāda dīvaina parādība, kuru jau sen gribu noskaidrot. Mežā uz koku stumbriem un zariem aug vareni ķērpji. Mēs tos saucam par ķērpju bārdām. Kad bijām Rīgā, ievēroju, ka tur koku stumbri ir bez ķērpjiem. Kādēļ tā?

— Varbūt tur kokus no tiem speciāli attīra? — bikli ieminas Vilnis.

— Tā nu vis nebūs, — pasmaida vectēvs un izskaidro mums šo parādību.

129. ziemas guļa

Nākot mājās, spriežam par ziemas guļu, kas daudziem dzīvniekiem p.ilid/. pārvarēt nelabvēlīgo gada laiku.

Uzzinām, ka varde var pat iesalt ledū. Ja tādu dzīvnieku lēnām atlumsē, tam no jauna sāk pukstēt sirds.

Vectēvs stāsta, ka augstāk attīstītiem dzīvniekiem — zīdītājiem — /lomas guļas laikā lēnāka kļūstot elpošana un sirdsdarbība, to organisms piitērējot pavisam maz skābekļa un barības vielu. Ezis dziļā ziemas miegā elpojot ļoti lēni. Viņam pazeminoties arī temperatūra.

Interesanti, kas notiktu, ja mēs ezi aiznestu mājās, sasildītu un pabarotu ar gaļu?

130. kāpēc pumpuriem nesalst?

Pāri dārziem, pļavām, druvām un mežiem klejo auksts vējš, kas reizēm sagriež sniega vērpetes. Mežu sargā priežu skujotie augumi. Tomēr ari te nav silts. Visiem salst.

Ejot uz šķūnīti pēc malkas, ieraugu kastaņu pumpurus. Tie izauguši lieli un spīd kā nolakoti. Aukstā laikā visi taču meklē siltākus slēpņus un aizvēju. Bet koku pumpuri? Tie, pārdrošnieki, nemaz no aukstuma nebaidās un bezbēdīgi līgojas vēja šūpolēs.

Vai koku pumpuri nenosals?

atbildes

...

ZIEMA

1. Ziemas ziedi. Ziemā siltais istabas gaiss pie aukstās loga rūts atdziest un ūdens daļiņas, pārvērzdamās cietos ledus kristāliņos, nogulst uz stikla virsmas. Vispirms tās aizķeras tajās vietās, kur stikls ir ieskrambāts vai kur stiklam pielipuši putekļi. Ik bridi šo kristāliņu grupas aug lielākas, savienojas savā starpā un rada tos pasakainos ziedus, kurus redzam uz logu rūtīm sala dienās.

2. Savāds atklājums. Pa grumbuļainu ledu piekrautās ragaviņas slīd vieglāk tāpēc, ka, pieaugot spiedienam, pazemināsa kušanas temperatūra. Slieču spiediens šajā gadījumā pazemināja ledus kušanas punktu par vairākiem grādiem un tad starp sliecēm un saskares vietām ar ledus izciļņiem radās plāna ūdens kārtiņa, kas veicināja ragaviņu slīdēšanu. Kāpēc slidotavās neiekārto grumbuļainu ledu? Tāpēc, ka slidotāji būtu spiesti patērēt lieku enerģiju grumbuļu nogriešanai, jo slidām sliece ir daudzkārt šaurāka nekā ragaviņām.

3. Pretrunīgs spriedums. Sniegs satur deviņas desmitdaļas gaisa, tādēļ slikti vada siltumu, līdz ar to neļaujot zemei atdzist. Zeme, kuru sedz sniega kārta, var būt apmēram par desmit grādiem siltāka nekā kaila.

4. Kādēļ tā? Tādēļ, ka rio rīta nebija vēja. Pēcpusdienā sacēlies vējš ātri aizpūta no sejas un mazāk segtām ķermeņa daļām silto gaisa kārtiņu, nomainot to ar auksto gaisu, kas ķermenim atkal jāsasilda. Tas radīja sajūtu, it kā laiks būtu kļuvis aukstāks.

1. Bezmaksas ēdnīcas. Līdzās barības galdiņam Vilnis bija izveidojis vel otru barotavu: attīrījis nelielu laukumiņu no sniega, nokaisījis zemi

i pelavām, nobēris tur auzu graudus. Dzeltenās stērstes, kuras neuzdrošinās laisties uz barības galdiņiem, šādos laukumiņos viesojas labprāt.

2. Gandrīz neticami. Meža biezoknī garo egļu zari izveido blīvu jumtu, zem kura mazajām eglītēm pietrūkst gaismas un tādēļ augšana noris daudz gausāk. Sā iemesla dēļ biezokņa eglītes joprojām ir kuplas un mazas, kaut gan bieži vien jau sasniegušas lielu vecumu. Papētiet ar lupu savas Jaungada eglītes stumbru šķērsgriezumā un pamēģiniet saskaitīt gadskārtas!

3. Modīgie zvirbuļi. Zvirbuļi un arī citi putni aukstā laikā sabož spalvas, lai starp tām un ķermeni izveidotos biezāks gaisa slānis, kas, līdzīgi kažociņam, aiztur putna ķermeņa siltumu.

4. Vectēvs pošas uz medībām. Medībās vectēvs devās llabprāt, tāpēc ka naktī bija uzsnidzis svaigs sniegs un tajā labi saskatāmas dzīvnieku pēdas. Tā kā laiks bija noskaidrojies, nedraudēja arī pēdu aizputināšana.

5. Vectēva «mednieku stāsts». Zaķim pakaļējās kājas ir garākas par priekšējām. Skrienot no kalna, garās pakaļkājas traucē, tālab zaķis nespēj ātri paskriet, reizēm pat klūp un rnet kūleņus. Turpretim skriet pret kalnu zaķim ir daudz vieglāk nekā tiem dzīvniekiem, kuriem visas kājas ir vienādā garumā.

6. «Vilku kājas baro». Vilkam ir labi attīstītas, spēcīgas kājas, tas neuzglūn laupījumam no paslēptuves, kā to dara kaķveidīgie plēsēji, bet gan dzenas medījumam pakaļ, kamēr nokausē.

7. Zem sniega segas. Dzīvību nākamajam gadam pļavu augi saglabā pazemē: sīpoliņos, sakņu paresnināj umos, gurnos. Augi, kuriem pazemē nav barības vielu krātuves, jau agri rudenī izsēj sēklas, kas nebaidās aukstuma un nākamajā pavasarī izdīgst.

8. Pēterim slāpst. Pēteris atteicās no dzeramā tādēļ, ka izkausētā sniega ūdens bija netīrs. Krītot sniegs uztver putekļus un dūmu daļiņas, kas atrodas gaisā. Kamēr mežmalas kupenā tas bija irdens, tikmēr netīrumus nevarēja pamanīt. Ja sniegu izkausē, kļūst redzami visi piejaukumi. Tādēļ slāpes nedrīkst remdēt ar šķietami tīro sniegu.

9. Pārsteigums. Zēni novēroja vāveri ziemas tērpā. Tas ir siltāks un biezāks, bez tam pelēkais apmatojums kuplastei palīdz ziemas mežā labāk paslēpties.

10. Meža kalējs. Dzenis meklē koka mizā paslēpušos kukaiņus un to kāpurus, no kuriem viņš pārtiek. Dzenis ir savdabīgs meža sanitārs.

11. Pie meža strādniekiem. Salā koki pamirst, neuzņem ūdeni un tālab tajos ir vismazākais mitruma daudzums. Ziemā sagādātā malka un kokmateriāli ātrāk izžūst.

12. Meklējiet vainīgo! Vainīgā nebija, jo petroleja sasilstot'ievērojami izplešas. Tā kā šķūnītī bija zema temperatūra, bet virtuvē augstāka, petroleja pēc kāda laiciņa virtuvē sasila, izpletās un izplūda no pudeles.

13. Sniega vīrs. Aizsalušais logs liecināja, ka ārā ir sals, bet aukstā laikā sniegpārsliņas nelīp kopā un tāpēc sniega vīru nevar uzcelt. Sniega vīrs ir ceļams atkusnī, kad no sniega var viegli savelt bumbas.

14. Lāstekas pie jumta. Lai rastos lāstekas, vienlaikus jābūt divām temperatūrām — kušanas (virs nulles) un sasalšanas temperatūrai (zem nulles). Dabā tā tas ari ir: uz jumta slīpuma sniegs kūst tādēļ, ka saule to sasilda līdz temperatūrai, kas augstāka par nulli. Pa jumta malu lejup tekošie pilieni sasalst tādēļ, ka paspārnē temperatūra ir zemāka par nulli.

15. Ledus uz taciņas. Cauru dienu pa šo taciņu bija staigājuši cilvēki. Zem gājēju kāju spiediena sniega parsliņas bija salipušas cieši kopā un pārvērtušās ledū, jo sniega parsliņas zem spiediena kūst un pēc tam atkal sasalst.

16. Nepaklausīgie putekļi. Putekļi nāk atpakaļ istabā tādēļ, ka pa loga augšējo daļu siltais istabas gaiss, kas ir vieglāks par āra auksto gaisu, izplūst ārā, bet aukstais no āra pa loga apakšējo daļu plūst iekšā, nesdams putekļus atpakaļ istabā.

17. Marta sniegs. Vispirms sniegs kūst uz ceļa, kur tas ir izbraukts un netīrs. Pēc tam atkūst klajie tīrumi, jo tiem vairāk piekļūst saules stari. Mežmalā saule iespīd mazāk, tāpēc sniegs tur saglabājas ilgāk.

18. Darbs dārzā. Augļu koku stumbrus nokaļķo baltus, lai tie atstarotu saules starus un miza pārāk nesakarstu, citādi pavasara dienas un nakts temperatūras svārstības rezultātā var ieplaisāt kokiem miza. Bez tam ar kaļķa šķidrumu iznīcina arī kaitīgos kukaiņus, kukaiņu kūniņas un oliņas, kas atrodas augļu koku mizā.

19. Noslēpumainās pūkas. Spilves spēj uzziedēt agrā pavasari tāpēc, ka to ziedus no aukstuma pasargā baltās apziedņu pūkas.

20. Lazdas zied. Pirms lapu izplaukšanas zied ne tikai lazdas, bet vēl arī citi augi. Lazdām ir divējādi ziedi: vīrišķie (skaras) un sievišķie (mazi sarkani ziediņi). Ja lazdas ziedētu pēc lapu izplaukšanas, būtu Imucēta to appute.

21. Augs pūkainās biksēs. Augu ar dzeltenu ziedu un pūkainu stumbru taiic par māllēpeni.

22. Zivis nārsto. Tūlīt pēc ledus iziešanas nārsto līdakas.

23. Strīdīga saruna. Taisnība ir Vilnim. Vēdzeles makšķerē tikai nak- lis, jotās barību meklē vienīgi tumsā.

24. Tauriņu noslēpums. Agrā pavasarī pirmie parādās tie tauriņi, kuri ziemu pavada, noslēpušies šķūņos, bēniņos, koku spraugās. Vēlāk izlido tauriņi, kuri izlien no pārziemojušām kūniņām.

25. Zosāda. Pie roku matiņu pamala atrodas mazi zemādas muskulīši. Aukstumā tie saraujas, samazinās ādas virsma, asinsvadi sašaurinās, asinis atplūst ķermeņa dziļākajos slāņos, lai organismu pasargātu no utdzišanas; matiņi izslienas, un uz ādas veidojas tā saucamā zosāda.

26. Adatu kamolītis. Briesmu brīžos ezis ar īpašu zemādas muskuļu palīdzību, kas to pārklāj no galvas līdz astei, spēj savilkties kamolā: galvu piespiež pie vēdera, kājiņas ievelk uz iekšu — un iebrucēja priekšā īsts adatu kamols!

27. Lielās rīmas. Līdaku pēcnārsta rijībā nav vainojama aizvadītā ziema, bet gan nārsta ceļojums un pats nārsts, kas no zivīm prasa daudz spēka un enerģijas.

28. Kam pieder ikri? Lai gan krupji ir sauszemes dzīvnieki, tie tomēr pavasarī meklē dīķi, upi vai peļķi, kur, līdzīgi citiem abiniekiem, nārsto. Garie, gļotainie pavedieni ar ikriem pieder krupjiem.

29. Purvs — putnu mājvieta. Purvos dzīvo meža pīle, lielais piekūns, rubenis, dzērve, ormanitis, ķīvīte, gugatnis, kuitala, mērkaziņa, pļavu čipste, dzeltenā cielava, lielā čakste, upes ķauķis, niedru stērste un citi putni.

30. Koncerts dīķī. Varžu pavasara koncerta laikā dīķī noliek ikru nēr- šana. Koncertētāji ir varžu tēviņi. Kurkstēšanas brīdī galvas sānos

tiem piepūšas lieli pūšļi — rezonatori, kas pastiprina skaņu.

31. «Stadions» upmalas krūmos. Putni cīkstoņi ir gugatņi. Ornitologi ir noskaidrojuši, ka riestojošie gugatņi cīkstoties nekad cits citam nenodara pāri.

32. Rotaļa gaisā. Nelielo putnu, kas, metoties lejā, ar izplesto asti un spārniem rada dīvainu troksni, sauc par mērkaziņu.

33. Putni dejo. Vectēvs zēniem stāstīja par dzērvju riestu.

34. Meža sanitāri. Ziemā nobeigušos putnus un sīkos zīdītājdzīvniekus pēc sniega nokušanas pievāc vi'ki, lapsas, kraukļi, vārnas, žagatas. Vasarā nobeigušos dzīvniekus likvidē arī skudras un citi kukaiņi

35. Eglājā skan flautas. Dziedātājstrazds.

36. Psip-psip … kvorr … Vectēvs medīja slokas.

37. Pēteris izdara mēģinājumu. Caur čaumalas porām olā nokļūst gaiss. Ja čaumalu nokrāso, poras aizlīp, dīglim pietrūkst gaisa un tas noslāpst.

38. Kameņu saime. Kamenes dzīvo tikai vienu vasaru. Pārziemo vienīgi apaugļotās jaunās mātītes. Pavasara saules sasildītas, tās uzsāk darbīgu dzīvi: iekārto pļavā ligzdu — parasti kādā peļveidīgo grauzēju pamestā alā — un tur iedēj oliņas, no kurām rodas jauna kameņu saime.

39. Pogo lakstīgalas. Katra lakstīgala, tāpat kā vairākums citu putnu, aizņem noteiktu dzīves vietu. Dziesma ir ne tikai pavasara satraukuma izpausme, bet arī brīdinošs signāls pārējiem sugas brāļiem, ka vieta jau aizņemta: šeit būs mana ligzda, šeit es ķeršu kukaiņus, lūdzu mani netraucēt! Lakstīgalu mātītes dzimtenē ierodas dažas dienas vēlāk par tēviņiem. Dziesma vienlaikus ir arī tēviņa aicinājums mātītei, kas atgriezusies no tālā ceļa.

40. Smiekli birzī. Kūkotājs ir dzeguzes tēviņš Turpretim mātītes balss izklausās pēc aizsmakušiem smiekliem.

41. Gudrās skudras. Skudras ēd laputu saldos izdalījumus.

42. Skudras spēks. Augumā milzīgā ziloņa svars ir piecas tonnas, un tas spēj panest pusotras tonnas smagu kravu, tas ir, gandrīz trīsreiz mazāku smagumu nekā pats sver. Toties skudra, kuras svars ir tikai piecdesmit miligrami, spēj pavilkt vaboli, kas sver piecsimt miligramus — tātad desmitreiz lielāku smagumu par pašas svaru.

43. Kā skudras orientējas. Savus ceļus skudras iezīmē ar smaržojoša šķidruma pilieniņiem. Smaržu tās uztver ar taustekļiem jeb antenām, kas atrodas tām uz galvas.

44. Ugunskuri dārzā. Pavasara naktīs mēdz būt salnas. Lai augļu dārzā nenosaltu ziedi, sakur dūmojošus ugunskurus (vai arī dedzina īpašas dūmu sveces). Dūmi pārklāj zemi un kavē to atdot dienā uzkrāto siltumu. Līdzīgi segai tie apņem augļu koku ziedus un pasarga tos no salnas.

45. Nelaimīgā slieka. Viļņa secinājums nav pareizs. Ja slieku pāršķeļ divās daļās, tad viena no tām katrā ziņā atjauno zaudētos orgānus.

Dažreiz pat abas daļas turpina dzivot. Daudziem bezmugurkaulniekiem novērojama zaudēto orgānu atjaunošanās jeb reģenerācijas spēja.

46. Ziedi marles maisiņos. Vectēvs veic mākslīgo apputināšanu. Lai

sakrustotu divas ābe|u šķirnes, no vienas šķirnes ziediem trauciņā savāc putekšņus, kurus ar otiņu pārnes uz otras šķirnes zieda drīksnu. No šāda zieda izauguša ābola sēklas būs ar abu ābe|u šķirņu īpašībām. Lai ziedos neiekļūtu nevēlami ziedputekšņi, tiem uzliek marles maisiņus, kas ziedēšanu netraucē.

47. Meža ziedu mīkla. Egļu mežā zem biezā skuju vainaga maz gaismas un reti iemaldās vējš. Arī gaiss te ir mitrs un vēss, tālab maz lidojošu kukaiņu. Lai kukaiņi ziedus labāk pamanītu un notiktu appute, tie parasti zied baltā krāsā, kas krēslā vieglāk saskatāma.

48. Bez kājām. Čūskām virzīties uz priekšu palīdz vēdera vairodziņi un daudzās ribas.

49. Ūdens peļķe niežā. Odu kāpuri elpo atmosfēras gaisu, kura krājums organismā regulāri jāatjauno, tālab, uzpeldējis līdz ūdens virsmai, kāpurs izbāž no ūdens vēderiņa galu, kur atrodas elpošanas caurulīte, un tādējādi uzņem gaisu.

50. Vēlreiz par odiem. Cilvēkiem un dzīvniekiem uzbrūk tikai odu mātītes, to snuķītis ir piemērots duršanai. Odu tēviņi pārtiek no augu sulām.

51. Divi parkšķētāji. Otrs parkšķētājs ir zemes vēzis. Viņš rada park- šķošas skaņas, trinot segspārnus vienu gar otru.

52. Četri vai divi? Vilnim taisnība. Vabolei ir četri spārni — virsējie un apakšējie. Virsējie jeb segspārni ir cieti un biezi, tie aizsargā apakšējos plānos lidspārnus.

53. Talantīgais orientierists. Sikspārnis ir apgādāts ar īpašu skaņu lokatoru. Lidojot sikspārnis raida īsus ultraskaņas signālus. Ar skaņu signāliem tiek iztaustīta apkārtne. Gan dažādi šķēršļi, gan kukaiņi atstaro skaņu signālus. Sikspārnis tos uztver. Tādējādi viņš atrod gaisā lidojošus kukaiņus.

54. Skaņais kalns. Istabā atbalsi nevar dzirdēt tādēļ, ka cilvēka auss uztver skaņas ar starplaiku, kas nav mazāks par sekundes vienu devīto daļu. Ja skaņu vilnis ceļā sastop šķērsli un atgriežas ātrāk par šo starplaiku, atbalss saplūst kopā ar mūsu raidīto skaņu un mēs atbalsi nedzirdam.

55. Staigājošie zariņi. Tās ir maksteņu kāpuru mājiņas, uzbūvētas no zariņiem, smilšu graudiņiem vai ūdensaugu stiebriņiem. Mājiņā kāpurs slēpjas no uzbrucējiem, kā ari barojas, kamēr izaug liels un

pārvēršas par pieauguša kukaini. Raudas, līņi un citas zivis aprij maksteņu kāpurus ar visām mājiņām — makstīm.

56. Papardes zieds. Papardes ir sporaugi. Tās vispār nezied.

VASARA

57. Bez celtņa un mērinstrumentiem. Mūrnieki ir bezdelīgas un māju čurkstes, bet racēji — krastu čurkstes.

58. Kas zirneklim padod ziņu? Aužot tīklu, zirneklis izveido īpašu signālpavedienu, ko ar vienu galu piestiprina sev pie kājas. Tiklīdz tīklā iekļūst kāds kukainis, šis pavediens nekavējoties to pavēsta zirneklim.

59. Triku taisītāja vabole. So vaboli sauc par sarkano sprakšķi. Sprakšķi, nokrituši uz muguras, īso kāju dēļ nespēj apgriezties, tāpēc saliec īpatnēji veidoto ķermeni un met kūleni gaisā, no kā rodas sprakšķis.

60. Lukturīši taciņas malā. Jāņtārpiņš nepieder pie tārpu tipa. Tas ir kukainis — bezspārnu vabole. Mātītei uz trim pēdējiem vēderiņa posmiem atrodas gaismas orgāni, kas tumsā spīguļo. Tēviņiem ir spārni; tie lido, bet nespīd.

61. Pēc pērkona negaisa. Mežā augošajām eglēm atmirst apakšējie zari, jo tie saņem mazāk gaismas, turpretī augšējie zari aug spēcīgāk, un tāpēc koka smaguma centrs pārvietojas tuvāk galotnei. Smaguma centra pārvietošanās, kā ari egļu seklā sakņu sistēma ir par iemeslu tam, ka vētra mežā tik viegli izgāž egles. Klajumā augošajām eglēm zari ir līdz lejai, smaguma centrs nav tik tuvu galotnei, tāpēc vēja brāzmas tām mazāk bīstamas.

62. Ziedi un bites. Suņuburkšķa ziedi izplata nigtenu, trūdiem līdzīgu smaržu, kas bites atbaida, bet pievilina mušas, kuras tad arī tā ziedus apputeksnē.

63. Laimiņi. Laimiņu augļiem ūdens nepieciešams tāpēc, ka tas palīdz izplatīties sēklām. Sēklas nonāk ūdenī un tiek aizskalotas tālāk no mātes auga.

64. Sniegs vasarā. Sos baltos kukaiņus sauc par viendienītēm. Viendienīšu kāpuri dzīvo ūdenī vairākus gadus.

65. Kas sabojājis bērziem mizu? Vainīgs dzenis. Pavasarī, kad pa bērza stumbru no saknēm uz briestošajiem pumpuriem sāk plūst sula, dzeņi mēdz mizā izkalt caurumus, lai pamielotos ar saldo dzērienu- Mežmalā koki sasilst ātrāk un tiem ātrāk iesākas sulu cirkulācija, tādēļ dzeņi izvēlas mežmalā augošos kokus.

66. Apakšzemes iemītnieks. Kurmim ir labi attīstīta dzirde un oža.

67. Nebeidzamais koncerts. Skaņu aparāts ir tikai sienāžu tēviņiem. Tiem uz kreisā virsspārna, kas sedz labo, atrodas sīki, zāģveidīgi zobiņi, bet uz labā spārna — caurspīdīga plēvīte ar uzpūstām maliņām. Kad •denāzis sisina, zobiņi trinas gar plēvītes malām un rodas čirkstoņa.

68. Ķīvītes viltība. Ķīvīte, skaļi klaigādama, paceļas spārnos tāpēc, ka tuvumā atrodas tās ligzda. Sādā veidā tā cenšas aizvilināt tālāk no ligzdas nevēlamos svešiniekus.

69. Kāpura viltība. Tas ir sprīžmeša kāpurs. Tam piemīt interesanta īpašība: spēja izstiepties un taisnā leņķī atliekties nost no resnāka zara, tū atveidojot it kā jaunu zariņu. Kāpurs pārvietojas, saliecot ķermeni — metot sprīžus. Zaļā krāsa tam palīdz maskēties.

70. Jautājums par zaķa ausīm. Esam paraduši domāt, ka zaķim garas ausis vajadzīgas, lai labāk dzirdētu. Patiesībā ausis palīdz regulēt ķermeņa temperatūru, jo tajās atrodas daudz sīku asinsvadu — kapilāru. Karstā laikā šie kapilāri izplešas un no ķermeņa ausīs ieplūst daudz asiņu, tādējādi cauri plānajai ādai atdodot apkārtējam gaisam lieko ķermeņa siltumu. Aukstā laika notiek otrādi — asinsvadi sašaurinās, asinis no ausīm atplūst uz ķermeni, un zem biezā kažoka saglabājas siltums. Zaķim nav sviedru dziedzeru.

71. Klijāna gudrība. Parasti klijāns planē vasarā, kad saule sasildījusi zemi. Siltais gaiss tad vietām ceļas augšup kā spēcīga strāva. Klijāns sameklē šādu siltā gaisa strāvojumu, kas to paceļ augšup debesīs bez spārnu vēcināšanas.

72. Rekordists. Stārķim īpaša cīpsla palīdz kāju nostiprināt miera stāvoklī, un tā nemaz nenogurst.

73. Nepieklājīgs suns. Sunim zem biezā kažoka nav sviedru dziedzeru, tādēļ karstā laikā tas atvēsinās, atverot muti un izkarot mēli.

74. Divi pārsteigumi. Pavasarī, ap to laiku, kad atlido pīles, nārsto līdakas. Pīles nolaižas seklajās upes palienēs, kur līdaku ikru, cik uziet. Tie pielīp pīlēm pie kājām vai spalvām un, tām pārlidojot uz jauno dīķi, liek pārnesti uz turieni. Līdzīgi līdaku ikriem, no vienas vietas uz otru pārceļo arī ūdensziedi.

75. Sprīdi garš augs. Sprīdi garo kukaiņēdāju augu sauc par raseni. Tā pie mums sastopama mitrās, purvainās vietās.

76. Kosas. Kosas ir sporaugi, kas nezied un nekad neattīsta ziedpu- tekšņus, tāpēc appute tām nav vajadzīga. Brūnās vārpiņas, kas izaug stublāja galotnē, nav ziedi. Sajās vārpiņās nogatavojas sporas

77. Zemenes augļi. Ogas ir paaugļi, jo sulīgā daļa izveidojas no zieda pamatnes. īstie augļi ir sarkanbrūni riekstiņi, kas atrodas ogas mīkstumā.

78. Vilnis vāra zirņus. Zirņiem, kamēr tie nav izvārījušies, nedrīkst piebērt sāli, jo tā traucē cauri zirņu miziņai iesūkties ūdenim — un tā zirņi ilgi paliek cieti.

79. Ugunskura sprakšķēšana. Zaru koksnē ir mazas spraudziņas, kurās sakrājies ūdens. Zaram degot, ūdens sāk vārīties un pārvēršas tvaikos, kas izplešoties saārda šīs spraudziņas un izplūst ārā. Priežu un egļu zaros kopā ar ūdeni vārās arī sveķi, tādēļ skujkoku zari sprakšķ

stiprāk un bieži vien reizē ar izplūstošo tvaiku uzšaujas gaisā dzirksteles.

80. Liesmu vilinājums. Kukaiņi neatšķir tuvā ugunskura radīto gaišumu no tālās Mēness gaismas. Nakts tauriņiem Mēness kalpo par orientieri. Noteiktu virzienu tauriņi ietur lidojot tā, lai gaisma kristu acīs no vienas un tās pašas puses. Ugunskura gaisma kukaiņu acīs mainās. Lai paturētu gaišo punktu vienā vietā, tauriņam lidojumā jānovirzās. Jaunais ceļš veido spirāli, un tauriņš galu galā neglābjami ielido liesmās.

81. Klusums, kas nav klusums. Pie ugunskura šķietamā nakts klusumā mēs saklausījām dažadus trokšņus. Pirmo radīja garām lidojošā vabole. Aiz purva nokaltušā bērza galā dzīvo stārķis, un kāds viņu traucējis, tādēļ atskanēja uztrauktā klabināšana. Uzmācīgais sīcējs bija ods. Upītē iepēkšķējās pīle. Pārupē kā aizsmacis suns rēja stirnu buks. Ar žēli stieptu brēcienu tam atsaucās stirnu mātīte.

82. Krāšņie lidoņi. Spāres ir plēsīgi kukaiņi. Tās ķer odus, mušas, makstenes un citus lidonīšus. Ar gaisā noķerto medījumu spāre notupstas uz kāda koka zara vai citur un upuri apēd.

83. Sanitāri darbā. Par meža sanitāriem dēvē kapraču vaboles. Beigtos dzīvnieciņus kaprači uzmeklē ar ožas palīdzību. Padomju biologs profesors S. Ogņevs novērojis, ka četras kapraču vaboles piecdesmit dienu laikā aprakušas divus beigtus kurmjus, četras vardes, trīs mazus putniņus, divus sienāžus un divus teļa aknu gabalus. Piemērs rāda, cik vajadzīgu darbu veic šīs vaboles, lai mežā saglabātu sanitāro tīrību.

84. Ķiršu ogas. Izrādās, ka ķiršu ogas regulē valgmi visā kokā. Dienas tveicē, kad kokam slāpst, ogas atdod tam savu mitrumu, bet naktī atņem atpakaļ dienā aizdoto. Mitrajā laikā ogas uzkrāj sevī valgumu, turpretim sausajā atdod kokam.

85. Izslāpušās kāršu pupas. Kāršu pupu lapas vakarā bija sakļāvušās un noliekušās uz leju nevis ūdens trūkuma, bet nakts miega dēļ. Tās

pieder pie augiem, kam piemīt lapu miega kustības (akācijām, zaķu skābenēm, kāršu pupām, āboliņam), tālab to lapas, tuvojoties naktij, ieņem citādu stāvokli nekā dienā. Tā, piemēram, kāršu pupas sakļauj un noliec lapas lejup, baltais maura āboliņš sakļauj lapiņas un paceļ uz augšu. No rīta visu šo augu lapas ieņem dienas stāvokli.

86. Blāzmo pamale. Blāzmu, kas vērojama pamalē, sauc par rūsu. To rada tāla zibens atspīdums.

87. Varžu kurkuļi. Pirmās izaug pakaļējās, tad priekšējās kājas.

88. Kur bija pazudušas vardes? Varde lielu daļu skābekļa uzņem caur plāno ādu, kurā sazarojas sīki asinsvadi, tāpēc tā nekad nedrīkst sažūt. Šā iemesla dēļ karstās, sausās vasaras dienās varde meklē ēnainus un mitrus slēpņus, kurus atstāj tikai agrās rīta stundās, kamēr

rasa nav nokritusi, vēlu vakarā vai lietus laikā.

89. Krupis. Dienā krupis slēpjas no saules svelmes zem akmeņiem, mitrās sūnās vai starp koku saknēm. Ja mitinās māju tuvumā, — vēsos pagrabos. Saulei rietot, kad gaiss kļūst mitrāks, krupis izlien no paslēptuves un dodas kukaiņu medībās. Ēd arī kailgliemežus, sliekas un citus sīkus dzīvnieciņus.

90. Gliemezis un bērzlape. Gliemezis grauž sēnes cepurīti un trauslās lapiņas, bet tajā pašā laikā sēne apkaisa ar sporām tā kailo, lipīgo augumu. Klejodams pa mežu, gliemezis pārnēsā bērzlapes sporas no vienas vietas uz citu.

91. Sēņu loks. Sēnēm ar kokiem izveidojusies īpatnēja sadraudzība, kuru botānikā dēvē par simbiozi. Sēne šķīdina augsnes minerālvielas un daļēji ar iām baro koku. Koks savukārt piegādā organiskās vielas, kuras sēne pati nespēj ražot (tai nav hlorofila). Sēne iemīļojusi koku sakņu jaunos dzinumus, nereti sēņu micēlijs ieaudzis saknēs. Veciem kokiem jaunās saknes atrodas tādā pašā attālumā no stumbra kā zaru vainags, šī iemesla dēļ sēnes ap kokiem aug lokveidā.

96- Koku asaras. Skuju koku sveķi izplūst ārā tajās vietās, kur ievainota miza. Tām eglēm, kurām miza ir vesela, sveķi ārpusē nav redzami. Jo ievainojums mizā dziļāks, jo sveķu iztek vairāk.

81

97. Raganu spļāvieni. Meža zāli un krūmu lapas «apspļaudījušas» putu cikādes. Tie ir nelieli kukaiņi. Putu sakopojumos mājo šā kukaiņa kāpurs, kas sūc no augiem sulu. Atkritumvielas kopā ar īpašu dziedzeru sekrētu Kāpurs sakuļ putās. Putas aiztur kāpuram vajadzīgo mitrumu, neļauj tam Izžūt.

98. Pētera kolekcija. Zirneklis nav kukainis Tas ietilpst posmkāju tipa zirnekļveidīgo dzīvnieku klasē. Jebkuram pieaugušam kukainim ir sešas kājas, bet zirneklim — astoņas.

99. Zilā zāle. Ja izdodas piecelties agri no rīta, kad zāle pilna rasas, tā tiešām izskatās gaiši zila. Pamēģiniet sajaukt baltu krāsu ar zaļo: sākumā iznāks gaiši zaļš, pēc tam viegli zilgans tonis. Bagātīgā rasa zālē rada gaiši zila toņa iespaidu.

100. Būs lietus. Lidojot bezdelīgas ķer odus, knišļus un citus kukaiņus. Skaidrā laikā kukaiņi lido augstu virs zemes. Tuvojoties lietum, gaiss kļūst mitrāks un smagāks, neļaudams kukaiņiem augstāk pacelties. Arī bezdelīgas, sekojot kukaiņiem, tad lido zemu.

101. īpatnēja zivs. Sī zivs ir plekste jeb bute.

102. Ūdens zirneklis. Ūdens zirneklis bez gaisa nevar iztikt, jo tam nav žaunu elpošanai.

103. Griežas kā vilciņš. Suņiem šāds paradums saglabājies mantojumā no senčiem, kuri mājoja savvaļas stepēs un pirms gulētiešanas nobradāja guļas vietai garo zāli.

104. Par vienu kilogramu. Lai līdaka pieņemtos svarā par vienu

kilogramu, tai jānomedī apmēram 5—7 kilogrami zivju.

105. Viltīgie āķīši. Sunīšu sēklām āķīši vajadzīgi, lai tās pārvietotos tālāk no mātes auga. Ar āķīšiem sēklas pieķeras pie dzīvnieka vilnas vai cilvēka drānām un tā izsējas.

106. Jāpārbauda Kārlis. Jau vasaras vidū aizlido mūsu mājas strazdi un ķīvītes- Vasaras beigās uz ziemošanas vietām aizceļo vālodzes, svīres un daudzi citi putni.

RUDENS

107. Darba pilnas rokas. Pēterim nav taisnība. Zeme jāapar rudenī, lai uzlabotu augsnes mitruma un siltuma režīmu, kā arī iznīcinātu nezāles un kaitēkļus.

108. Ābols un sēklas. Ābolā sēklas cieš no sausuma. Augļa sulā ir daudz cukura un citu izšķīdušu vielu, kas neļauj ūdenim izsūkties cauri plānajai sēklas miziņai. Ielejiet šķīvī saldu ūdeni, ieberiet tajā ābolu sēklas un pavērojiet, kas notiks!

109. Neparastie lidoņi. Tādējādi jaunie zirnekļi pēc izšķilšanās no kokoniem «dodas pasaulē». Vasaras beigu un rudens sākuma siltajās dienās zirneklīši uzrāpjas kokos, izlaiž tīmekļus un dodas gaisa ceļojumā.

ļ

110. Uz siltajām zemēm. Agrāk domāja, ka mūsu putni meklē patvē- I rumu siltajās zemēs no ziemas sala. Taču pētījumi liecina, ka putni pret

salu ir labi aizsargāti. Galvenais iemesls, kāpēc rudenī putni aizceļo, ir barības trūkums.

111. Tikšanās. Stirnas, brieži un aļņi katru gadu ziemas sākumā nomet ragus. Pavasarī un vasarā tiem ragi atkal ataug. Augošie ragi pārklāti ar ādu, kurā bagatīgi sazarojas asinsvadi (kapilāri), kas no ķermeņa saņem daudz asiņu. Tās, plūstot cauri plānajai ādai, karstajā laikā atdod gaisam lieko ķermeņa siltumu. Kad ragi pilnīgi izaug (vasaras beigās), tiem āda kļūst lieka, tā izžūst un dzīvnieks to noberzē gar kokiem. Ziemā, kad rˆgti nav, nav arī ķermenim liekā siltuma. Ragiem ir zināma nozīme aizsardzībā, tomēr briežiem un aļņiem ragi visvairāk noderīgi auru laikā savstarpējām cīņām.

112. Vīngliemezis. Domā, ka vīngliemeži mūsu republikas teritorijā ievesti viduslaikos no Viduseiropas, kur klosteru dārzos tos turējuši mūki, ēšanai gavēņa laikā.

113. Upes gaita. Upei līkumi veidojas tad, ja tā tecējumā sastop šķēršļus.

114. Pazuduši? Ūdens temperatūrai pazeminoties, grunduļi pārtrauc barošanos un iepeld dziļākās bedrēs ar oļainu pamatni.

115. Vilkvālītes. Vasarā vilkvālītēm ir divējādi ziedi: augšējie — vīrišķie — ar putekšlapām, apakšējie — sievišķie — ar auglenīcām- Pēc apputēs augšējā zieda daļa sačokurojas un nokrīt, bet apakšējā paliek, pamazām nokrāsodamās brūna, jo tajā atrodas daudz sēklu — sīki riekstiņi ar smalkiem, pūkainiem matiņiem. Vilkvālīšu sēklas izplata vējš un ūdens.

116. Vai sēnes aug kokos? Kokā sēnes uznesusi vāvere, sadūrusi tās uz priedes sausā zara, lai saulē un vējā izkalstu. Kaltētas sēnes

dzīvnieciņam noderēs tukšajos ziemas mēnešos.

117. Sarkanās podziņas. Lai gan purvos ir liels mitrums, tomēr bieži vien augiem tas nav pieejams. Nereti purva virskārta vasaras karstumā stipri izžūst. Dzērvenes lapas iztvaiko maz ūdens, tādēļ augs spējīgs panest sausumu.

118. Kokiem birst lapas. Lapu hloroplastos ir trīs pigmentu (krāsvielu graudiņi) grupas: hlorofils, ksantofils un karotīns. Vasarā lapas ir zaļā krāsā (ar retiem izņēmumiem), jo hlorofila zaļā krāsa pārsedz pārējās Pazeminoties temperatūrai, hlorofils sairst, bet jauns sairušā vietā neveidojas. Parādās ksantofila dzeltenā krāsa (bērziem, liepām) vai karctīna

krāsa no oranžajiem līdz sarkanajiem toņiem (pīlādžiem, kļavām, apsēm). Dažiem augiem ir savas īpatnības (ceriņiem), un lapas tiem krāsu ne maina līdz vēlam rudenim.

Lapkrite sākas, kad starp lapas kātiņu un zaru izveidojas īpašs šūni slānis — atdalītājšūnas.

119. Ezis un lapas. Sajūtot ziemas tuvumu, ezis lapas nes uz savu migu. Ar lapam tas izklāj guļvietu, lai ziemā mītnē būtu silti un mīksti.

120. Sudrabotā zivs. Sudrabkarūsu ikrus apaugļo parastās karūsas vai arī citu sugu zivis. Sudrabkarūsas ikrā nenotiek mātes un tēva šūnu saplūšana, bet rodas tikai ierosa, kas liek dalīties ikra kodolam. Tādēļ starp sudrabkarūsu un citām sugām nenotiek krustošanās (hibridizācija). Izšķiļas atkal sudrabkarūsas ar visām to īpašībām.

121. Kur ziemo vēži? Vēži ziemo krastmalas alās. Vēsās dienās tie guļ ziemas miegu, bet atkušņa laikā pievirzās tuvāk aliņas ieejai, lai noķertu kādu neuzmanīgu zivtiņu.

122. Lašu atmiņa. Pirmajos gados, kad mazie lasēni dzīvo saldūdeņos, tie iegaumē dzimto upju ūdeņu smaržas un garšas īpatnības. Tās laši saglabā atmiņā, kamēr dzīvo jūrā, kur aug un barojas. Ikviena upe, kas ietek jūrā, tur atstaj savu smaržu trasi, pēc kuras laši orientējas.

123. Pērkona negaiss vēlā rudenī. Zibens un pērkons rodas tad, ja mākoņos uzkrājas pretēji (pozitīvi un negatīvi) elektrības lādiņi. Uzlādēties var arī zemes virsma. Elektrībai izlādējoties, starp mākoņiem un zemi vai divu mākoņu starpā rodas milzīga elektriskā dzirkstele — zibens. Elektrības izlādēšanos pavada troksnis, kuru dēvējam par pērkonu. Zibeni ieraugām tūlīt, bet izlādēšanās troksni sadzirdam vēlāk. Tas tāpēc, ka gaismas izplatīšanās ātrums gaisā ir daudz lielāks nekā skaņas izplatīšanās ātrums. Negaiss rudenī pie mums ir reta parādība.

124. Asnu zaļums. Rudzi ir divgadīgs augs. Ziemas laikā mazie, zaļie asniņi iziet pirmo attīstības posmu, kurā augam nepieciešams

ilgstošs aukstums. Pavasarī sākas otrs attīstības posms, kas beidzas ar graudu ienākšanos.

125. Zirņu spēks. Sēklas uzņem ūdeni, jo katra dīgšana sākas ar uz- briešanu. Briestot palielinās sēklas apjoms, un tā radās spēks, kas pārplēsa pudeli. Sēklai nepieciešams spēks, lai pārplēstu apvalku, atgrūstu augsnes daļiņas un atvieglotu saknei un dīglim augšanu.

126. Par zeķēm. Vilnas zeķes ir porainas. Porās uzkrājas gaiss, kas ir slikts siltuma vadītājs, tādēļ vilnas zeķes labi saglabā siltumu. Ja uzvelk divus pārus zeķu, šaurie apavi no tām izspiež gaisu un kājas sāk salt.

127. Ziemas strazdi. Ziemas strazdu īstais vārds ir zīdastes. Tās ciena pīlādžogas, kokos palikušus sasalušus ābolus un tamlīdzīgu barību.

128. Ķērpji. Ķērpji ir jutīgi pat pret niecīgāko dūmu vai indīgo vielu piejaukumu gaisam. Tie aug tikai vietās, kur gaiss ir pilnīgi tīrs. Pilsētās ķērpji tikpat kā neaug.

129. Ziemas guļa. Ja ziemas miegā aizmigušu ezi pamodina, sasilda tin pabaro ar gaļu, tas pēc dažām dienām nobeidzas, jo pēkšņi pamodinātam ezim iekšējie orgāni vēl nedarbojas pietiekami aktīvi: nestrādā kuņģis, neatdalās kuņģa sula.

130. Kāpēc pumpuriem nesalst? Pumpurus no sala sargā ādainie, zvī- ņainie apvalki.

SATURS

Z i e ma
1. Ziemas ziedi..... 5
2. Savāds atklājums..... 6
3. Pretrunīgs spriedums..... 6
4. Kādēļ tā?..... 6
5. Bezmaksas ēdnīca..... 7
6. Gandrīz neticami..... 8
7. Modīgie zvirbuli..... 9
8. Vectēvs pošas uz medībām ... 9
9. Vectēva «Mednieku stāsts» ... 10
10. «Vilku kājas baro»..... 10
11. Zem sniega segas..... 11
12. Pēterim slāpst..... 12
13. Pārsteigums..... 12
14. Meža kalējs..... 12
15. Pie meža strādniekiem 13
16. Meklējiet vainīgo!..... 13
17. Sniega vīrs..... 14
18. Lāstekas pie jumta..... 14
19. Ledus uz taciņas..... 14
20. Nepaklausīgie putekļi 15
21. Marta sniegs..... 15
Pavasaris
22. Darbs dārzā..... 16
23. Noslēpumainās pūkas..... 17
24. Lazdas zied..... 17
25. Augs pūkainās biksēs..... 18
26. Zivis nārsto..... 18
27. Strīdīga saruna..... 18
28. Tauriņu noslēpums..... 19
29. Zosāda..... 20
30. Adatu kamolītis..... 20
31. Lielās rīmas..... 20
32. Kam pieder ikri?.....
33. Purvs — putnu mājvieta . .
34. Koncerts dīķī .....
35. «Stadions» upmalas krūmos
36. Rotaļa gaisā.....
37. Putni dejo.....
38. Meža sanitāri.....
39. Eglājā skan flautas.....

40. Psip-psip … kvorr……..
41. Pēteris izdara mēģinājumu . . .
42. Kameņu saime…….
43. Pogo lakstīgalas……..
44. Smiekli birzī…….
45. Gudrās skudras……..
46. Skudras spēks…….
47. Kā skudras orientējas……..
48. Ugunskuri dārzā……
49. Nelaimīgā slieka…….
50. Ziedi marles maisiņos……
51. Meža ziedu mīkla……
52. Bez kājām…….
53. Odens peļķe mežā……..
54. Vēlreiz par odiem……
55. Divi parkšķētāji……..
56. Četri vai divi?…….
57. Talantīgais orientierists . . . .
58. Skaņais kalns…….
59. Staigājošie zariņi……
60. Papardes zieds…….
Vasara
61. Bez celtņa un mērinstrumentiem .
62. Kas zirneklim padod ziņu? . . .
63. Triku taisītāja vabole……
64. Lukturīši taciņas malā……. (i5. Pēe pērkona negaisa 39
66. Ziedi un bites…….. 39
67. Laimiņi …….. *40*
68. Sniegs vasarā…….. *40*
69. Kas sabojājis bērziem mizu? . . 41
70. Apakšzemes iemītnieks …. 41
71. Nebeidzamais koncerts …. 41
72. Ķīvītes viltība…….
73. Kāpura viltība……
74. Jautājums par zaķa ausīm .
75. Klijāna gudrība……..
76. Rekordists……
77. Nepieklājīgs suns . . . .
78. Divi pārsteigumi . . . .
79. Sprīdi garš augs . . . •
80. Kosas ……
81. Zemenes aug|i……..
82. Vilnis vāra zirņus . . . .

83. Ugunskura sprakšķēšana ... 46
84. Liesmu vilinājums..... 4 6
85. Klusums, kas nav klusums ... 46
86. Krāšņie lidoņi..... 4 7
87. Sanitāri darbā..... 47
88. Ķiršu ogas..... 4 8
89. Izslāpušās kāršu pupas 48
90. Blāzmo pamale..... 49
91. Varžu kurkuļi..... 49
92. Kur bija pazudušas vardes? . . 50
93. Krupis..... 50
94. Gliemezis un bērzlape 50
95. Sēņu loks..... 51
96. Koku asaras..... 53
97. Raganu spļāvieni..... 53
98. Pētera kolekcija..... 53
99. Zilā zāle..... 54
100. Būs lietus 54
101. īpatnēja zivs..... 54
102. Odens zirneklis..... 54
103. Griežas kā vilciņš..... 56
104. Par vienu kilogramu 56
105. Viltīgie āķīši '..... 56
106. Jāpārbauda Kārlis..... 57
Rudens
107. Darba pilnas rokas..... 58
108. Ābols un sēklas..... 59
109. Neparastie lidoņi..... 59
110. Uz siltajām zemēm..... 59
111. Tikšanās..... 60
112. Vīngliemezis 60
113. Upes gaita..... 61
114. Pazuduši? 62
115. Vilkvālītes..... 62
116. Vai sēnes aug kokos? 62
117. Sarkanās podziņas..... 63
118. Kokiem birst lapas..... 63
119. Ezis un lapas..... 64
120. Sudrabotā zivs..... 64
121. Kur ziemo vēži?..... 66
122. Lašu atmiņa 67
123. Pērkona negaiss vēlā rudenī . . 67
124. Asnu zaļums..... 67
125. Zirņu spēks..... 68

126. Par zeķēm..... 68
127. Ziemas strazdi..... 69
128. Ķērpji..... 69
129. Ziemas guļa..... 71
130. Kāpēc pumpuriem nesalst? ... 71
Atbildes 72

Улдис Арвидович Плотниек ВНИМАНИЕ, СОКОЛИНЫЙ ГЛАЗ! Книга для юных друзеП природы Издательство «Лиесма» Рига 1977 На латышском языке Художник 3. Кампар

Jaunākā skolas vecuma bērniem ИБ Ni 698 Uldis Arvīda d. Plotnieks UZMANĪBU, VANAGA ACSI Redaktori E. Marjutlna, J. Baltvilks. Māksi, redaktors H. Purviņš. Tehn. redaktore D. Radziņa. Korektore D. Ergle. Nodota salikšanai 1977. g. 24. martā. Parakstīta iespiešanai 1977. g. 26. jūlija. Tipogrāfijas papīrs Nr. 1. formāts 70 X 84/16 . 5,50 fiz. iespiedi.: 5,99 uzsk. iespiedi. 5,36 izdevn. I. Metiens 30 000 eks. Maksā 35 kap. Izdevniecība «Liesma» Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 403/28587-B-376. Iespiesta Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts Izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa» Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Pašūt. Nr. 1235-Bl.